

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ І ПСИХОТЕРАПІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Психологічні особливості емоційної сфери у дівчат, що мешкають у
прифронтових областях України»

Студентки 2 курсу групи ЗПС-62 другого (магістерського)
рівня вищої освіти освітньо-професійної програми
«Психологія» за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Катерини Ільїної

Керівник: к. психол. н., доц. ЗВО
Андрій Харченко

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1: Теоретичні основи дослідження емоційної сфери.....	7
1.1. Поняття емоційної сфери.....	7
1.2. Вікові особливості емоційної сфери.....	10
1.3. Особливості прояву емоційної сфери в надзвичайних ситуаціях.....	11
1.4. Результати емпіричних досліджень емоційної сфери людей, що проживають на прифронтових територіях України.....	16
Висновки до розділу 1.....	18
Розділ 2: Методичне забезпечення дослідження.....	21
2.1. Опис вибірки та процедури проведення дослідження.....	21
2.2. Опис методів дослідження.....	22
Висновки до розділу 2.....	26
Розділ 3. Емпіричне дослідження емоційної сфери у дівчат, що мешкають у прифронтових областях України.....	27
3.1. Аналіз особливостей прояву базових емоцій у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.....	27
3.2. Вивчення особливостей психологічних станів (самопочуття, активності та настрою) у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.....	33
3.3. Вивчення особливостей психічних станів у дівчат, що проживають у прифронтових областях України	36
3.4. Визначення рівня тривожності у дівчат, що проживають у прифронтових областях України	41

3.5. Визначення специфіки проявів агресії у дівчат, що проживають у прифронтових областях України	45
Висновки до розділу 3.....	52
Висновки.....	53
Список використаних джерел.....	55

Вступ

Актуальність. Сучасний військовий конфлікт в Україні має значний вплив на психологічне здоров'я населення, особливо мешканців прифронтових регіонів. Постійний стрес, небезпека та невизначеність майбутнього призводять до різних психологічних розладів, таких як підвищена тривожність, депресія та психосоматичні проблеми, зокрема безсоння або навіть фізичні болі. Ці стани негативно позначаються на якості життя, соціальних взаємодіях та адаптаційних можливостях людей. [1, 2]

Дівчата, які живуть у прифронтових регіонах, вважаються однією з найбільш вразливих груп. Їхній емоційний стан часто погіршується через специфічні соціальні ролі та особливості вікового розвитку. [3]

Українські науковці внесли вагомий вклад у вивчення впливу військових конфліктів на психологічне здоров'я різних груп населення, зокрема ветеранів, дітей, вимушених переселенців та цивільних осіб. Серед провідних дослідників варто відзначити Олега Чабана, Любов Найдюнову, Тетяну Пушкарьову, Юрія Мешка та Оксани Гриценко. [4]

Існує також ряд міжнародних досліджень, що розглядають вплив військових конфліктів на психологічне здоров'я населення. Зокрема, Г. Вагнер, П. Глік, У., Р. П. Хоренчик, Х. Контесс, С. Пауелл, А. [5]

Об'єкт - емоційна сфера.

Предмет - психологічні особливості емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

Мета - виявити психологічні особливості емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

Гіпотеза - дівчата, що мешкають у прифронтових областях України, мають особливості в емоційній сфері, такі як вищий рівень тривожності та стресу порівняно з дівчатами з інших регіонів.

Завдання:

1. Проаналізувати наукову літературу на тему особливостей емоційної сфери та особливостей її прояву у дівчат.
2. Виявити особливості емоційних станів дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
3. Виявити особливості психологічних станів (самопочуття, рівень активності, настрій) дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
4. Виявити особливості психічних станів дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
5. Визначити рівень тривожності у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
6. Визначити специфіку проявів агресії у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

Методи дослідження: методика диференціальних емоцій К. Ізарда адаптована А. Леоновою; методика САН (самопочуття, активність, настрій); опитувальник Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів»; шкала тривоги Дж. Тейлора адаптована В. Норакідзе; методика діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки адаптована О. Осницьким. Математико-статистичні методи обробки даних: описова статистика (середнє значення, стандартне відхилення), критерій Колмагорова-Смірнова, порівняльний аналіз, а саме критерій У-Манна-Уїтні для незалежних вибірок. Результати оброблялися за допомогою програми SSPS Statistics 23.0.

Характеристика вибірки: для порівняння було залучено 30 дівчат з безпечових регіонів та 30 дівчат з прифронтових регіонів. Вік учасниць дослідження від 18 до 24 років. Учасниці мають різний соціально-економічний статус. У дослідженні взяли участь студентки, працевлаштовані особи та безробітні, одружені дівчата, дівчата, що знаходяться у стосунках, ті, хто не знаходиться в стосунках, ті, хто мають дітей і не мають.

Практична значущість дослідження емоційної сфери дівчат, які проживають у прифронтових регіонах України, полягає в можливості поліпшення їх психологічного добробуту та соціальної адаптації. Це може бути досягнуто шляхом створення та реалізації спеціалізованих програм психологічної підтримки,

навчальних ініціатив та програм інтеграції. Результати даного дослідження також можуть стати основою для розробки соціальних програм, спрямованих на підвищення якості життя та соціальної інтеграції цієї категорії населення.

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження емоційної сфери

1.1. Поняття емоційної сфери

Емоційна сфера – це складна система, яка включає в себе внутрішні стани та зовнішні прояви, і яка охоплює різні аспекти психологічних, фізіологічних та поведінкових характеристик людини. Вона включає емоційні реакції, які можуть проявлятися через фізіологічні зміни у організмі та психічні відчуття, викликані внутрішніми або ж зовнішніми стимулами. Це можуть бути зміни частоти серцевих скорочень, дихання, виділення гормонів і психічні стани, що супроводжуються емоційними реакціями, такими як щастя, радість, смуток, страх, гнів тощо. Є декілька ключових аспектів, які характеризують емоційну сферу, серед них емоційні реакції, емоційні стани, регуляція емоцій та їхнє вираження. [6]

Емоційні реакції відіграють вирішальну роль в емоційній сфері. Вони охоплюють як фізіологічні, так і психічні реакції, які адаптуються до різних внутрішніх або зовнішніх подразників. Ці реакції можуть відбуватися автоматично і миттєво, або вони можуть свідомо регулюватися. Фізіологічні аспекти емоційних реакцій регулюються нервовою системою, яка регулює частоту серцевих скорочень, дихання, рівень гормонів та інші функції організму у відповідь на емоційні або стресові ситуації. Такі зміни готують організм до протистояння потенційним небезпекам. З психологічного боку емоційні реакції включають переживання специфічних почуттів, які можуть змінюватися за інтенсивністю від легкого до глибокого, що залежить від контексту та індивідуальних рис. Ці емоції істотно впливають на когнітивні процеси, інтерпретацію подій і прийняття рішень. Будучи складним психофізіологічним процесом, емоційні реакції охоплюють не тільки фізіологічні відповіді на подразники, а й суттєво впливають на психологічне здоров'я і загальне благополуччя людини. Розуміючи емоції, можна ефективніше орієнтуватися в стресових обставинах і розвивати стратегії саморегуляції, які сприяють емоційному здоров'ю. Емоційні стани, які є тимчасовими психічними станами в результаті реакцій на події, ситуації або внутрішні подразники, охоплюють широкий спектр переживань, починаючи від радості та захоплення до

гніву, страху, смутку та інших негативних почуттів. Ці емоційні стани можуть бути активовані різними факторами, включаючи зовнішні події (наприклад, особисті чи професійні успіхи чи невдачі, втрата близької людини тощо) і внутрішні роздуми (наприклад, споглядання минулого чи майбутнього, самооцінка тощо). Інтенсивність та тривалість емоційних станів можуть варіюватися від короткочасних до тривалих та інтенсивних. Кожен емоційний стан має свої унікальні характеристики, які відображаються на фізіологічному, когнітивному та поведінковому рівнях. Наприклад, радісний стан може супроводжуватися підвищеною активністю, позитивними думками та енергійною поведінкою, тоді як стан тривоги може призвести до підвищеної напруги, неспокою та песимістичних думок. [7, 8]

Важливим компонентом психічного здоров'я та соціальної адаптації є регуляція емоцій, яка охоплює складний набір процесів і стратегій, які дозволяють людям керувати своїми емоціями в різних життєвих сценаріях. Вирішальним елементом цієї регуляції є свідомий контроль, який означає, що людина усвідомлює свій емоційний стан і знає, як усвідомлено на нього реагувати. Наприклад, вона може визначити, коли її емоції починають впливати на її рішення чи дії, і вжити проактивних заходів для їх регулювання. На здатність ефективно керувати емоціями істотно впливає емоційний інтелект, який передбачає розпізнавання, розуміння та вираження власних емоцій, а також розуміння почуттів інших. Люди з підвищеним рівнем емоційного інтелекту частіше здатні знаходити конструктивні рішення в складних емоційних обставинах і схильні підтримувати більш стабільні міжособистісні стосунки. Крім того, ефективна регуляція емоцій допомагає знизити ризики виникнення депресії, тривоги та інших психічних розладів. [9]

Емоції виражаються не лише як відображення внутрішніх почуттів, але також служать життєво важливим механізмом для взаємодії із зовнішнім світом. Наприклад, мова тіла може потужно сигналізувати про емоції, жести, пози та рухи інстинктивно передають радість, розчарування чи цікавість. Крім того, вираз обличчя відіграє вирішальну роль у передачі емоцій, починаючи від щирої посмішки і закінчуючи яскравим проявом несхвалення чи обурення.

На вираження емоцій великий вплив має інтонація. Настрій і емоційний стан людини можна передати за допомогою ритму її мови і тембру голосу. Наприклад, піднесений і бадьорий тон може означати щастя, тоді як низька і меланхолійна манера говорити може натякати на смуток. Крім того, передача емоцій відіграє вирішальну роль у сприянні та підтримці взаєморозуміння між людьми. Коли хтось відкрито та щиро ділиться своїми почуттями, це сприяє розвитку довіри та зміцненню міцних зв'язків між людьми. [10]

Емоційна сфера відіграє ключову роль у психологічних дослідженнях, оскільки емоції є одним з фундаментальних елементів людського життя, які впливають на різні аспекти поведінки, прийняття рішень і психічного благополуччя. На поведінку людини значною мірою впливають емоції, які охоплюють як фізіологічні, так і психологічні реакції, викликані зовнішніми стимулами або внутрішніми почуттями. Наприклад, позитивні емоції можуть спонукати людей до взаємодії, спілкування та соціальної взаємодії, тоді як негативні емоції, такі як страх або гнів, можуть призвести до відсторонення або агресивних дій. Крім того, емоції мають вирішальне значення в процесі прийняття рішень, впливаючи на те, як оцінюються ситуації та пов'язані з цим ризики, часто керуючи вибором. Під емоційним впливом люди можуть або перебільшувати загрози, або, навпаки, оцінювати можливості з надмірним оптимізмом, що потенційно може призвести до неправильної оцінки ризиків. [11]

Також важливими є психологічні та соціокультурні аспекти емоційної сфери в контексті розуміння та аналізу різноманіття емоцій у різних культурних та соціальних контекстах. Емоційні реакції людини і їх вираження значною мірою визначаються культурними нормами, цінностями та соціальними очікуваннями. У різних культурах спостерігаються значні відмінності у способах вираження і толерантності до різних емоцій. Наприклад, у деяких культурах виразне виявлення гніву чи радості може розглядатися як невідповідне або неприйнятне, тоді як в інших це може бути звичним і цілком прийнятним. [12]

Діагностика емоційної сфери представляє собою складний процес, оскільки включає в себе розгляд різних аспектів емоційних реакцій людини. Основні

особливості цього процесу полягають у врахуванні динаміки емоцій і індивідуальних відмінностей. Кожна людина має унікальний спосіб сприйняття та вираження емоцій, що потребує індивідуалізованого підходу в діагностиці. Крім того, емоційна сфера тісно пов'язана з різними елементами психіки, включаючи когнітивні функції, поведінку та фізіологічні реакції. Для більш повного розуміння емоційного стану людини діагностика повинна враховувати ці взаємозв'язки. Поряд із психологічними методами, такими як психометричні шкали та опитувальники, також використовуються нейрофізіологічні методи, що дозволяють досліджувати фізіологічні аспекти емоцій за допомогою таких методів, як функціональна магнітно-резонансна томографія. [13]

1.2. Вікові особливості емоційної сфери

Юність в психології визначається як період активного формування особистості і встановлення стійких психологічних характеристик, що відбувається приблизно у віці від 18 до 24 років. Цей період характеризується значними змінами в емоційній, психічній та соціальній сферах особистості. [14, 15]

У цей час відбувається фізичний розвиток і зростання і це впливає на емоційний стан. Гормональні зміни мають властивість впливати на настрій і поведінку людини. Також, у цьому віці відбувається активний пошук ідентичності. Молоді люди починають самоідентифікувати себе і розвивають самооцінку. Емоційна зрілість у цьому контексті розглядається як комплекс психологічних характеристик, серед яких здатність особистості ефективно розпізнавати, регулювати та виражати свої емоції, а також адекватно реагувати на емоції інших людей. Розвиток емоційної зрілості у віці 18-24 років є результатом взаємодії біологічних, соціальних і когнітивних факторів. [16]

У цьому віковому періоді особистість активно вдосконалює навички емоційної саморегуляції та вміння адаптуватися до змінюваних умов життя. Процеси соціалізації та формування міжособистісних відносин впливають на становлення емоційної стабільності та готовності до взаємодії з різними соціальними групами.

Дослідження показують, що розвиток емоційної зрілості на ранньому етапі життя відіграє важливу роль у встановленні психологічної стабільності та сприянні позитивному самопочуттю, що має вирішальне значення для процвітання в особистій та професійній сферах. [17]

Ключові компоненти психічного розвитку включають психологічні аспекти, пов'язані з самоідентифікацією та самооцінкою в молодості. Процес самоідентифікації передбачає визнання та утвердження індивідуальних рис, що охоплює визначення власної унікальності, цінностей і суспільних ролей. Самооцінка відображає спосіб, яким особа оцінює свої внутрішні й зовнішні якості, що є важливим для формування психологічної стійкості та самореалізації в різних соціальних контекстах. [18]

Особливості мислення та психічних процесів у молоді відображають комплексний розвиток когнітивних функцій та психічних процесів, що включають у себе розуміння, сприйняття, мовлення, увагу та пам'ять. У цьому віці спостерігається значний прогрес у розвитку абстрактного мислення, здатності до критичного аналізу та рефлексії. Когнітивні процеси у юнацькому віці зростають як у складності, так і в ефективності. Індивідуальне мислення відзначається вмінням розв'язувати складні завдання, уникаючи розгублення та конфліктів. На емоційний стан молодих людей має великий вплив соціальне оточення, адже взаємодія з різними соціальними групами, включаючи сім'ю, друзів і романтичні стосунки, впливає на їхню емоційну стабільність і самопочуття. Важливість соціальної підтримки у цьому віці підкреслюється як фактор, що сприяє психологічному благополуччю та адаптації до нових життєвих викликів. Цей період є критичним для формування особистості та психологічного розвитку молодої людини. [18]

1.3. Особливості прояву емоційної сфери в надзвичайних ситуаціях

Надзвичайні ситуації, такі як війни, природні катастрофи, техногенні аварії та інші форми кризових подій, мають значний вплив на емоційну сферу людини, а психологічні наслідки цих подій можуть бути як негайними, так і довгостроковими,

змінюючи психоемоційний стан особистості, а також її здатність адаптуватися до змінених умов життя. [19,20]

Однією з основних реакцій на надзвичайні ситуації є гострий стресовий розлад, що виникає одразу після стресової події. Гострий стресовий розлад характеризується інтенсивним відчуттям страху, безпорадності або жаху. Симптоми можуть включати інтенсивні спогади про подію, нічні кошмари, підвищену тривожність, а також фізичні симптоми, такі як тахікардія, пітливість і тремор. У деяких випадках, гострий стресовий розлад може трансформуватися в посттравматичний стресовий розлад, який має хронічний характер і може тривати протягом багатьох років. [21]

Посттравматичний стресовий розлад є одним з найсерйозніших наслідків надзвичайних ситуацій. Посттравматичний стресовий розлад характеризується трьома основними групами симптомів: переживанням травматичної події, униканням стимулів, пов'язаних з травмою, та підвищеним рівнем збудження. Переживання травми може включати флешбеки, нав'язливі спогади та кошмари. Уникання може проявлятися в униканні місць, людей або діяльностей, що нагадують про подію, а також у загальному емоційному онімінні. Підвищене збудження може включати роздратованість, проблеми зі сном та інші форми підвищеної тривожності. [22, 23]

Крім гострого стресового розладу та посттравматичного стресового розладу, надзвичайні ситуації можуть спричиняти інші психологічні проблеми, серед яких депресія, тривожні розлади, психосоматичні розлади та поведінкові проблеми. Депресія може виникати як реакція на втрати, які людина пережила внаслідок надзвичайної ситуації. Це може бути втрата близьких людей, житла, майна, роботи чи взагалі засобів до існування. Симптоми депресії включають пригнічений настрій, втрату інтересу, зниження енергії та самоповаги, порушення сну та апетиту, а також суїцидальні думки та поведінку. [24]

Тривожні розлади також можуть посилюватися в умовах надзвичайних ситуацій. Вони можуть проявлятися у формі генералізованого тривожного розладу, панічних атак або фобій. Такі стани часто супроводжуються фізіологічними

симптомами, такими як прискорене серцебиття, задишка, пітливість та запаморочення, що додатково ускладнює психоемоційний стан особистості. [25]

Психосоматичні розлади виникають, коли психологічний стрес призводить до фізичних симптомів, які не мають органічного підґрунтя. Це можуть бути головні болі, розлади шлунково-кишкового тракту, болі в грудях та інші соматичні прояви. Такі симптоми часто ускладнюють діагностику та лікування, оскільки вони вимагають комплексного підходу, що враховує як психологічні, так і фізіологічні аспекти здоров'я. [26]

Надзвичайні ситуації можуть також мати значний вплив не лише на індивідуальну поведінку людини, але й на її соціальну поведінку. Люди, які пережили такі ситуації, можуть демонструвати підвищену агресивність, схильність до самоізоляції, проблеми у комунікації та соціальній інтеграції. Це, в свою чергу, може призводити до конфліктів у сім'ї, на роботі та в інших соціальних середовищах. [19]

Надзвичайні ситуації, що загрожують життю та благополуччю людей, викликають широкий спектр емоційних реакцій. Ці реакції можна поділити на кілька фаз, кожна з яких має свої особливості та вплив на психоемоційний стан особистості. Вчені пропонують декілька підходів, у яких описано тривалість етапів розвитку травми. Різні автори виокремлюють такі фази. Перша фаза - це фаза шоку та заціпеніння, яка в середньому триває дев'ять днів. Далі йде фаза страждань та дезорганізації, яка триває шість-сім тижнів. Потім настає фаза остаточних поштовхів та реорганізації, яка може тривати до одного року, і, нарешті, фаза завершення. В іншому підході також виділяють фазу шоку, після якої настає фаза пошуку, пік якої припадає приблизно на дванадцятий день. Потім йде фаза гострого горя або відчаю, страждання або дезорганізації, яка триває до шести-семи тижнів після події, після чого настає фаза остаточних поштовхів та реорганізації і, нарешті, фаза завершення. Третій підхід передбачає фазу шоку та заціпеніння, заперечення й відсторонення, після якої йде фаза визнання й болю, а потім фаза прийняття і відродження. [27, 28]

Загалом, варто відмітити певну подібність у виокремленні фаз горя різними авторами, водночас є більш диференційований та детальний аналіз почуттів і

поведінки людини, що пережила психотравмувальну ситуацію. В цьому контексті описують вісім етапів реакції. Перший етап - етап домінувальної емоційної дезорганізації, яка триває від декількох хвилин до декількох годин. У цей час людина відчуває шок, недовіру і розгубленість. Можливі також почуття нереальності того, що сталося, оніміння або емоційна пустота. Це період, коли людина може бути паралізована емоціями і не здатна адекватно реагувати на події. Другий етап - етап гіперактивності, який триває два-три дні. У цей період людина намагається діяти активно, щоб уникнути болючих думок і почуттів. Це може проявлятися у фізичній активності, зайнятті якимись справами, які потребують концентрації уваги. Часто це робиться для того, щоб уникнути усвідомлення втрати. Третій етап - етап напруги, який триває близько тижня. На цьому етапі людина починає усвідомлювати втрату і відчувати значний стрес. Вона може відчувати почуття безвиході, тривоги, страху або гніву. Напруга може проявлятися також у фізичних симптомах, таких як безсоння, втрата апетиту або головний біль. Четвертий етап - етап пошуку, який настає на другому тижні. Людина починає активно шукати сенс того, що сталося, і намагається зрозуміти, як жити далі без втраченої людини. Вона може часто згадувати про померлого, шукати підтримки серед друзів і родичів, а також обговорювати подію. П'ятий етап - етап відчаю, який триває від трьох до шести тижнів. На цьому етапі людина відчуває глибокий смуток і відчай. Вона може бути апатичною, втратити інтерес до повсякденних справ і навіть до життя в цілому. Можливі також почуття провини або самообвинувачення. Шостий етап - етап демобілізації. Це період, коли людина починає повертатися до нормального життя. Вона починає приймати втрату і розуміти, що життя продовжується. Цей етап може включати в себе поступове повернення до роботи або інших звичних занять. Сьомий етап - етап вирішення, який триває декілька тижнів з моменту смерті. На цьому етапі людина починає знаходити нові смисли в житті, пристосовуватися до нової реальності без померлого. Вона може встановлювати нові цілі і планувати майбутнє. Восьмий етап - етап рецидивний, який може тривати до одного року. Навіть після того, як здається, що людина пододала втрату, періодично можуть виникати рецидиви смутку і болю, особливо в дати, пов'язані з померлим, такі як річниці або

свята. Це природний процес, який свідчить про поступове загоєння емоційних ран. [29, 30, 31]

Надзвичайні ситуації створюють потужні стресові стимули, які можуть спричинити широкий спектр емоційних реакцій, таких як страх, тривога, агресія, депресія та апатія. Ці емоції можуть мати як миттєві, так і довгострокові наслідки для психічного здоров'я та соціального функціонування людини. Страх і тривога є найпоширенішими емоційними реакціями на надзвичайні ситуації і виникають як відповідь на загрозу життю, здоров'ю або благополуччю і є природними механізмами виживання. Страх, як правило, має конкретний об'єкт і виникає у відповідь на реальну або уявну небезпеку. Тривога ж має більш дифузний характер і може бути пов'язана з очікуванням майбутніх загроз або невизначеності. [27,32]

У надзвичайних ситуаціях страх може викликати такі фізіологічні реакції, як прискорене серцебиття, підвищене потовиділення, тремтіння, сухість у роті, а також порушення дихання. Ці симптоми є частиною реакції "бий або біжи", яка готує організм до негайної дії у відповідь на загрозу. [33, 34]

Тривога в таких ситуаціях може бути постійною і виснажливою, спричиняючи відчуття напруженості, дратівливості, труднощі зі сном і концентрацією уваги. У деяких випадках тривога може перерости в панічні атаки, що супроводжуються інтенсивними фізичними симптомами, такими як серцебиття, задишка, біль у грудях та відчуття нереальності. [35]

Агресія та гнів є ще одними поширеними емоційними реакціями на стресові ситуації. Вони можуть виникати як відповідь на почуття безпорадності, фрустрації або несправедливості. Гнів є інтенсивною емоцією, яка часто супроводжується бажанням діяти, змінювати ситуацію або захищати свої права.

В умовах надзвичайних ситуацій гнів може бути спрямований як на зовнішні об'єкти (інші люди, обставини), так і на себе. Це може призводити до конфліктів, агресивної поведінки, а іноді й до самопошкодження. Важливо відзначити, що гнів може мати як деструктивні, так і конструктивні форми. У деяких випадках він може стати джерелом мотивації для подолання труднощів і активної боротьби за свої права. [36]

Депресія та апатія є типовими реакціями на тривалі або інтенсивні стресові ситуації, особливо коли людина відчуває, що не може контролювати обставини або впливати на їхній розвиток. Депресія може включати такі симптоми, як пригнічений настрій, втрата інтересу до раніше приємних діяльностей, почуття безнадійності, низька самооцінка, порушення сну та апетиту, а також суїцидальні думки. Апатія, у свою чергу, характеризується втратою мотивації та емоційної реактивності. Людина може відчувати байдужість до навколишнього світу, втрату ініціативи та загальну пасивність. Ці стани можуть бути особливо небезпечними, оскільки вони знижують здатність людини до адаптації та активного подолання труднощів. [37, 38]

1.4. Результати емпіричних досліджень емоційної сфери людей, що проживають на прифронтових територіях України

Вивчення емоційної сфери людей, що проживають на прифронтових територіях України, є актуальною і важливою проблемою сучасної психології. Військовий конфлікт та напружена політична обстановка не лише несуть загрозу фізичному здоров'ю людей, але й мають значний вплив на їхнє психічне здоров'я, емоційний стан та загальну якість життя. Емпіричні дослідження в цій сфері спрямовані на розуміння та оцінку психологічних наслідків, які виникають внаслідок переживання стресових ситуацій, характерних для прифронтових регіонів.

Згідно з результатами дослідження посттравматичного стресового розладу серед українців, яке включало участь 100 респондентів у віці від 17 до 40 років, і яке відбулось під час повномасштабного вторгнення, де 78% складали жінки та 22% - чоловіки, виявлено, що 90% опитуваних проживали в прифронтових містах на початок конфлікту, а 65% евакуювалися з гарячих точок. На жаль, 30% респондентів зазнали втрат серед родичів, знайомих та друзів, а 33% відзначили свідectво смерті людей через війну. 84% населення пережило обстріли чи бомбардування, 2% потрапили в полон, а 14% перебували в окупованих територіях. Дослідження показало, що 90% людей хвилювалися за рідних та знайомих, які перебувають у небезпеці. Щодо емоційного стану, 53% відчували себе залишеними і самотніми,

25% постійно відчували відчуття небезпеки, а у 65% ці відчуття виникали час від часу. Гнів і агресія виникали у 65% опитуваних, нічні кошмари про війну турбували 53%, а згадки про травматичні події турбували у 67% осіб. Панічні атаки були зазначені у 44% респондентів, депресія спостерігалася у 60%, а суїцидальні думки були присутні у 23%. У 30% опитуваних виявлені проблеми в міжособистісних відносинах та віддалення від партнера. Також 56% осіб зіткнулися із нездатністю висловлювати емоції, радіти та співчувати. [39]

Ще одне дослідження було проведено серед цивільного населення м. Харкова, яке ховалось від обстрілів у підвалах житлових будинків. У дослідженні брали участь жінки віком від 32 до 50 років (29 осіб) та чоловіки віком від 29 до 56 років (23 особи). Проведене дослідження охоплювало період першого тижня війни (з 25.02.2022 по 04.03.2022). Методи дослідження включали структуроване інтерв'ю з 5 питань та застосування шкали емоцій, де респонденти оцінювали рівень різних емоцій на шкалі від 0 до 10. Було виявлено, що на другий день війни серед респондентів переважали емоції страху, тривоги та розгубленості. У цей час такі емоції як гнів, відчай та ненависть були менш помітні. Під час другої серії дослідження розгубленість стала менш поширеною за ненависть. Також більш поширеними стали гнів та відчай. Варто зауважити, що під час другої серії дослідження апатію не зазначив жоден з респондентів на відміну від третьої серії, яка була проведена на початку березня, під час якої показники апатії значно підвищились. Рівень тривоги респондентів не змінювався, залишаючись на високому рівні, але рівень страху помітно зростав. З кожною наступною серією дослідження рівень гніву зростав. Більшість респондентів переживали динаміку психоемоційного стану, яку можна порівняти з проходженням стадій горя втрати: заперечення, злість, гнів, торг, депресія та прийняття. Це означає, що вони відчували складні емоційні реакції на початок війни та перебування в умовах активних бойових дій, що є станом безпосередньої вітальної загрози або переживання ситуації зіткнення зі смертю. [40]

Ще одне дослідження було проведено серед студентів перших і других курсів трьох навчально-наукових інститутів Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. У загальній вибірці було 54 особи, з них

35 дівчат та 19 хлопців. У процесі дослідження психологічного стану здобувачів вищої освіти, які були свідками або залучені до воєнних дій (перебували на окупованих територіях або в зоні активних бойових дій), було використано опитувальники. Виявлено, що у респондентів помірний рівень позитивних емоцій, з домінуючою базовою емоцією – інтерес. Також виявлено помірний рівень тривожно-депресивних емоцій, де базовою є емоція – сором. В окремих підгрупах, зокрема серед тих, хто виїжджав за кордон під час конфлікту або вже повернувся, спостерігається збільшена схильність до тривожно-депресивних емоцій. Дослідження показало, що 56% опитаних мають прояви депресії, особливо це стосується тих, хто перебував на окупованих територіях. З урахуванням впливу травматичного досвіду, 80% опитаних мають середній рівень невротичних розладів. Найвищі показники тяжкості травматичного досвіду зафіксовані серед тих, хто перебував у зонах активних бойових дій, але не на окупованих територіях. Половина опитаної вибірки не відчуває хворобливого відчуття самотності, тоді як інша половина переживає її на середньому рівні, особливо це характерно для тих, хто виїжджав або повернувся додому під час конфлікту. [41]

Висновки до розділу 1

1. У першому розділі було проведено теоретичне дослідження основних компонентів емоцій сфери людини. В роботі досліджувалися емоційні реакції, стани, регуляція, вираз емоцій і їхнє значення в житті людини. Особлива увага була приділена психологічним та соціокультурним аспектам емоційної сфери, щоб продемонструвати, як соціальні норми та культурні стандарти впливають на те, як люди сприймають і виражають свої емоції в різних ситуаціях. Теоретичне дослідження показало, що емоційна сфера має значний вплив на поведінку, прийняття рішень, психічне здоров'я та соціальну адаптацію людини.

2. У період юності, який триває від 18 до 24 років, відбувається активний розвиток емоційної сфери особистості, пов'язаний із змінами, які відбуваються в організмі та соціальними впливами. Фізичні зміни та гормональні коливання можуть

впливати на емоційний стан молодих людей, роблячи їх більш чутливими до змін, які відбуваються в їхньому оточенні.

У цей вік відбувається інтенсивний пошук власної ідентичності та самооцінки, які є важливими для формування особистості. Молодь активно вивчає свої внутрішні потреби, цінності та життєві цілі. Це впливає на їхні емоційні реакції та взаємодію з оточенням. Розвиток емоційної зрілості включає розвиток навичок емоційної саморегуляції, здатності ефективно виражати свої почуття та здатності адаптуватися до різних труднощів, які зустрічаються в житті.

У цьому віці когнітивний розвиток також відіграє важливу роль у формуванні емоційної сфери. Молодь розвиває здатність до абстрактного мислення, критичного аналізу та рефлексії. Це сприяє кращому розумінню того, як наші власні емоції впливають на нашу життєву ситуацію.

Соціальне середовище має великий вплив на те, наскільки стабільно та добре молоді. Участь у різних соціальних групах, таких як друзі, сім'я та партнери, впливає на соціальні навички та сприйняття, що впливає на емоційну зрілість і психічне благополуччя.

Отже, вік від 18 до 24 років є важливим періодом психологічного розвитку особистості, коли емоційна сфера активно формується через взаємодію біологічних, когнітивних та соціальних факторів. Для подальшого особистісного зростання та адаптації до труднощів дорослого життя цей процес має важливе значення.

3. Крім того, було проведено дослідження реакції людини на стресові події та кризові ситуації, які викликають емоційний стрес і навантаження. Вивчення цієї проблеми допомогло нам зрозуміти, як емоції впливають на фізіологічні реакції, когнітивні процеси та поведінку людини в екстремальних ситуаціях.

Стресові ситуації можуть викликати різні емоційні відчуття, такі як страх, тривога, розлючення або безпорадність. Індивідуальність людини, досвід життя та ресурси впливають на те, як вона сприймає та контролює свої емоції під час надзвичайних ситуацій.

Важливо пам'ятати, що емоційна реакція людини на кризову ситуацію може мати значний вплив на те, які рішення вона приймає. Розвиток емоційної зрілості та

навичок емоційної саморегуляції є важливим для ефективного управління стресом і вирішення проблем у складних ситуаціях.

4. Було розглянуто результати наукових досліджень, спрямованих на вивчення впливу конфлікту та воєнних подій на емоційний стан і психологічне благополуччя людей, які проживають у зоні конфлікту. Найпоширенішими емоціями серед цієї групи населення є страх, тривога, розчарування та безпорадність, які виникають через тривале перебування в небезпечних умовах.

Крім того, дані показують, що емоційний стан людей на прифронтових територіях відображається на фізичному здоров'ї, соціальних зв'язках і загальній якості життя. Важливим є розуміння того, що жителі прифронтових регіонів потребують комплексної психологічної підтримки та реабілітації.

Розділ 2. Методичне забезпечення дослідження

Об'єкт - емоційна сфера.

Мета - вивчення психологічних особливостей емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

Емпіричні завдання:

1. Виявити особливості емоційних станів дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
2. Виявити особливості психологічних станів (самопочуття, рівень активності, настрій) дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
3. Виявити особливості психічних станів дівчат, що проживають у прифронтових областях України.
4. Визначити специфіку проявів агресії у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

2.1. Опис вибірки та процедури проведення дослідження

Вибірка дослідження складається з 60 дівчат віком від 18 до 24 років. Для порівняння були залучені дві групи: 30 дівчат з прифронтових регіонів України та 30 дівчат із безпечних регіонів. Учасниці представляють різні соціально-економічні категорії: серед них є студентки, працевлаштовані особи та безробітні. Також у дослідженні брали участь як одружені дівчата, так і ті, що перебувають у стосунках або не мають стосунків. Деякі з учасниць мають дітей, тоді як інші – ні. Цей різноманітний склад вибірки дозволяє отримати більш повне уявлення про психологічні особливості емоційної сфери дівчат у різних умовах.

Процедура дослідження передбачала використання Google Forms для дистанційного опитування. В анкетах було розміщено оригінальні інструкції до методик, що використовувалися, аби уникнути можливих викривлень в інтерпретації завдань. Учасниці мали змогу звернутися до дослідника у разі виникнення питань або потреби в уточненнях. Для забезпечення достовірності отриманих результатів

було надано достатньо часу для заповнення форм. Опитування проводилося в безпечних умовах, що дозволило уникнути зовнішнього впливу на якість відповідей.

Вибірка була розподілена на дві групи для порівняння. До першої групи увійшли дівчата з прифронтових регіонів України, зокрема як одружені, так і неодружені, а також ті, хто мають дітей і ті, хто не мають. У другу групу входили дівчата з безпечних регіонів, серед яких були як працевлаштовані, так і безробітні, а також ті, хто перебувають у стосунках, і ті, хто не мають стосунків. Такий розподіл дозволяє порівняти емоційні та психологічні стани в різних умовах проживання та визначити можливі відмінності між групами.

2.2. Опис методів дослідження

У дослідженні було використано п'ять психологічних методик для всебічної оцінки емоційної сфери дівчат, що проживають у прифронтових та безпечних регіонах України. Нижче наведено назви методик, їх мету та короткий опис, а також аргументацію вибору кожної з них.

Методика диференціальних емоцій К. Ізарда (адаптована А. Леоновою) призначена для оцінки інтенсивності та спектра базових емоцій, таких як радість, гнів, страх, печаль, інтерес та інші. Методика складається з набору тверджень, що описують різні емоційні стани. Учасник повинен оцінити, наскільки він відчуває ці емоції в даний момент. Для оцінки використовують шкалу, яка може мати від 1 до 5 балів, де 1 – переживання повністю відсутнє; 2 – переживання виражене трохи; 3 – переживання виражене помірно; 4 – переживання виражене сильно; 5 – переживання виражене в максимальному ступені. Методика охоплює як позитивні, так і негативні емоції, що дозволяє створити повний емоційний профіль респондента.

Адаптація А. Леонової забезпечила зручне використання методики в українському контексті та сприяла підвищенню валідності отриманих результатів. Ця методика є важливою для вивчення емоційної сфери дівчат у прифронтових умовах, оскільки дозволяє побачити, як впливають стресові фактори на емоційний

стан і які саме емоції (наприклад, страх чи печаль) стають домінуючими. Крім того, інструмент дає змогу оцінити, наскільки виражені позитивні емоції, такі як радість або інтерес, навіть у складних умовах проживання.

Застосування цієї методики в дослідженні обґрунтоване її здатністю виявляти не лише наявні емоційні стани, а й загальні тенденції емоційного реагування, що може бути корисним для порівняння двох груп – дівчат із прифронтових та безпечних регіонів. Результати дозволять зрозуміти, як саме різні життєві умови впливають на емоційний фон і чи є суттєві відмінності між групами.

Методика САН (Самопочуття, Активність, Настрій) призначена для швидкої діагностики поточного фізичного та психічного стану респондента. Шкала САН складається з індексів (3 2 1 0 1 2 3) і розташована між тридцятьма парами слів протилежного значення, що відображають рухливість, швидкість і темп протікання функцій (активність), силу, здоров'я, стомлюваність (самопочуття), а також характеристики емоційного стану (настрій).

Методика є універсальною та дозволяє отримати швидку й об'єктивну інформацію про загальний стан учасниць на момент дослідження. Важливо, що вона охоплює як фізичні, так і психоемоційні аспекти стану, що робить її корисною для вивчення впливу життєвих умов на різні сторони самопочуття. Використання цього інструменту у дослідженні виправдане, оскільки він дозволяє виявити, наскільки умови проживання (прифронтові чи безпечні регіони) впливають на рівень енергії, емоційний фон і загальне фізичне самопочуття дівчат.

Методика САН є зручною для дистанційного використання, що сприяло її ефективному застосуванню в дослідженні. Завдяки їй можна виявити відмінності у самопочутті, активності та настрої, зумовлені різними життєвими умовами, що є важливим для комплексного розуміння психологічного стану дівчат з різних регіонів.

Опитувальник Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів» є важливим інструментом для діагностики суб'єктивного сприйняття психічного стану респондента. Метою цієї методики є визначення рівня вираженості різних психічних станів, таких як тривожність, агресивність, депресія та інші емоційні розлади.

Опитувальник складається з набору тверджень, що стосуються особистих відчуттів і психоемоційних станів. Тест містить 40 запитань з варіантами відповідей «так», «ні», «не зовсім». Учасники повинні дати оцінку, вказуючи, наскільки вони відчують ці стани на даний момент. Методика дозволяє отримати кількісну інформацію про психоемоційний стан респондента, що може слугувати основою для подальшого аналізу і порівняння між різними групами учасниць.

Вибір цієї методики в дослідженні обґрунтований її здатністю відображати, як дівчата самі оцінюють свої психічні стани в умовах різних життєвих обставин. Зокрема, важливо виявити, як переживання стресу в прифронтових регіонах можуть впливати на самооцінку психічного здоров'я.

Методика Г. Айзенка також є валідною і надійною, що забезпечує достовірність отриманих результатів. Її застосування дозволяє глибше зрозуміти внутрішні переживання учасниць, що є важливим аспектом вивчення емоційної сфери дівчат у контексті специфіки їхнього проживання. Результати, отримані за допомогою цієї методики, допоможуть виявити можливі психологічні труднощі та адаптаційні проблеми, з якими стикаються дівчата, що проживають у прифронтових областях.

Шкала тривоги Дж. Тейлора (адаптація В. Норахідзе) є надійним інструментом для вимірювання рівня тривожності у респондентів. Метою цієї методики є оцінка як особистісної, так і ситуативної тривожності, що дозволяє виявити, як різні фактори можуть впливати на емоційний стан учасників. Ця методика складається з 50 тверджень, на які обстежуваний повинний відповісти «так», «ні» або «не знаю».

Вибір даної методики для дослідження обґрунтований її ефективністю в оцінці тривожності, що може бути особливо актуальним для дівчат, які проживають у прифронтових областях. У таких умовах підвищений рівень тривожності може бути наслідком постійного стресу та невизначеності, що супроводжує їхнє життя. Використання цієї шкали дозволяє отримати детальну картину тривожності учасниць та виявити, наскільки ці переживання відрізняються від тих, хто проживає у безпечніших регіонах.

Адаптація В. Норахідзе зробила методику більш доступною для українського контексту, підвищуючи її валідність. Завдяки цій методиці дослідження можливо не

лише визначити рівень тривожності, але й проаналізувати, як вона корелює з іншими психоемоційними станами, такими як агресивність або депресивні настрої. Таким чином, результати, отримані за допомогою Шкали тривоги, стануть важливим елементом для комплексного розуміння емоційного фону дівчат у досліджуваних регіонах.

Методика діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О. Осницького) є популярним інструментом для оцінки різних форм агресивної поведінки, а також рівня агресії у респондентів. Основною метою цієї методики є виявлення як особистісних, так і ситуаційних аспектів агресії, що дозволяє отримати комплексне уявлення про агресивні тенденції учасників.

Опитувальник містить ряд тверджень, що стосуються агресивних дій і почуттів, до яких респонденти повинні дати оцінку, вказуючи, наскільки часто або в яких ситуаціях вони можуть відчувати агресію. Твердження охоплюють як фізичні, так і вербальні прояви агресії, що робить цю методику корисною для вивчення різних її форм. Учасникам пропонується прочитати твердження і з'ясувати, наскільки воно відповідає їхньому стилю поведінки, способу життя та дати відповідь: "так", "мабуть, так", "мабуть, ні", "ні".

Адаптація О. Осницького забезпечила відповідність методики українському культурному контексту, що підвищує її валідність та надійність. Результати, отримані за допомогою цієї методики, дозволяють зрозуміти специфіку проявів агресії у дівчат з різних регіонів, а також виявити можливі механізми, які впливають на агресивну поведінку в контексті стресових життєвих обставин. Таким чином, методика стане важливим інструментом для комплексного аналізу емоційної сфери дівчат у досліджуваній темі.

Математико-статистичні методи обробки даних: описова статистика (середнє значення, стандартне відхилення), критерій Колмогорова-Смірнова для визначення нормальності розподілу даних, порівняльний аналіз, а саме критерій У-Манна-Уїтні для незалежних вибірок.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження проведено у відповідності до вимог щодо організації.

Респондентам були надані можливості для проходження опитування у зручний для них час, у безпечних умовах. Час проходження опитування був необмежений, також були надані чіткі і зрозумілі інструкції щодо проходження опитування. Опитування проходило у Google Forms.

Була сформована вибірка, яка складалась з 60 людей. 30 із них – це дівчата з прифронтових регіонів, і 30 – дівчата з безпекових регіонів. Серед учасниць опитування були студентки, працевлаштовані особи та безробітні; одружені дівчата, ті, що перебувають у стосунках або не мають стосунків; ті, що мають дітей і не мають.

2. До методик увійшли: методика диференціальних емоцій К. Ізарда адаптована А. Леоновою; методика САН (самопочуття, активність, настрій); опитувальник Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів»; шкала тривоги Дж. Тейлора адаптована В. Норакідзе; методика діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки адаптована О. Осницьким.

Математико-статистичні методи обробки даних: описова статистика (середнє значення, стандартне відхилення), критерій Колмагорова-Смірнова, порівняльний аналіз, а саме критерій У-Манна-Уїтні для незалежних вибірок. Результати оброблялися за допомогою програми SSPS Statistics 23.0.

Розділ 3. Емпіричне дослідження емоційної сфери дівчат, що проживають у прифронтових регіонах України

3.1. Аналіз особливостей прояву базових емоцій у дівчат, що проживають у прифронтових областях України

Актуальність емпіричного дослідження психоемоційного стану дівчат, що проживають у прифронтових та віддалених регіонах України є надзвичайно важливим з ряду причин, пов'язаних із соціальними, психологічними та особистісними аспектами життя. Це дослідження дозволяє глибше зрозуміти, як зовнішні фактори, зокрема військові конфлікти та соціальні умови, впливають на психічне здоров'я жінок, і допомагає в подальшому розробити програми підтримки для збереження їхнього благополуччя.

В роботі в якості статистичного аналізу в якості критерію було застосовано непараметричний аналог t-критерія Стюдента – U-критерій Манна-Уїтні, оскільки в нашому випадку розглядаються незалежні вибірки – група № 1 та група № 2.

Проте, перш за все нами було перевірено розподіл даних на нормальність шляхом застосування критерію Колмогорова-Смірнова, який уможливив встановлення відмінностей розподілу від нормального.

Співставлення даних груп проводилось за особливостями таких досліджуваних показників як приналежність до групи дівчат з прифронтових регіонів (кількість респондентів – 30 осіб) та з віддалених регіонів України (кількість респондентів – 30 осіб). Використовувався даний критерій з метою міжгрупового порівняння особливостей прояву психоемоційного стану досліджуваних.

Первинним етапом нашого емпіричного вивчення особливостей емоційного стану опитуваних сформованих груп було вивчення особливостей базових емоцій за допомогою методики К. Ізарда «Шкала диференційних емоцій». Результати, отримані в ході статистичної обробки даних, представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Середні показники вираженості емоцій серед опитуваних сформованих груп
(n₁=30; n₂=30)**

Назви шкал	Дівчата з прифронтових регіонів		Дівчата з віддалених регіонів	
	Сер. значення	Станд. відхил.	Сер. значення	Станд. відхил.
Інтерес	9,13	2,72	9,13	2,93
Радість	7,96	2,78	8,36	2,44
Здивування	7,66	2,48	6,67	2,38
Горе	7,40	2,79	6,46	2,83
Гнів	5,96	2,78	5,46	3,23
Відраза	7,36	3,02	6,20	2,48
Презирство	5,86	2,17	5,93	2,25
Страх	8,20	3,35	6,60	2,97
Сором	5,93	2,31	5,66	2,18
Провина	6,20	2,61	6,13	2,67

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3.1 відмітимо, що серед дівчат з прифронтових регіонів на низькому рівні вираженою є лише емоція сорому, середній показник за якою складає 5,93 бали, гнів (середній показник становить 5,96 балів) та презирства з середнім показником 5,86 балів. Проживання емоцій, пов'язаних з утратою, порушенням суспільно прийнятих норм та правил, які регулюють поведінку індивіда в соціумі та з реакцією потенційно некорисні, небезпечні умови для організму є менш властивими для дівчат з прифронтових територій.

За шкалою «Інтерес» середній бал становить 9,13 балів та є найбільшим по групі. Отже, емоція інтересу серед опитуваних є домінуючою, що свідчить про вираженість бажання пізнавати оточуючий світ, різні сфери життєдіяльності.

За емоціями радості, здивування, горя, відрази, страху та провини середні показники знаходяться на помірному рівні вираженості.

Говорячи ж про усереднені показники серед дівчат з віддалених регіонів, маємо відмітити, що в цілому найменш вираженими є емоція гніву, середній бал за якою становить 5,46 балів, презирства з середнім показником 5,93 бали та сорому (середній показник становить 5,66 балів). Проживання емоцій, пов'язаних реакцією на потенційно некорисні, небезпечні умови для організму, а також з порушенням суспільно прийнятих норм та правил, які регулюють поведінку індивіда в соціумі є менш властивими для дівчат з віддалених від лінії фронту територій.

Найбільш вираженими емоціями серед опитуваних групи №2 є емоція інтересу, середній показник за якою становить 9,13 балів та радості із середнім показником 8,36 балів. Отримані дані свідчать про те, що опитувані з віддалених регіонів України в більшій мірі схильні проживати радість як активну позитивну емоцію, яка проявляється в гарному настрої та через відчуття задоволення. Окрім того, для дівчат з неприфронтових територій на високому рівні властивим є виражене бажання зануритися в те чи інше явище, ситуацію, поняття тощо. Вираженість інтересу говорить про те, що в цілому серед дівчат з віддалених від фронтової лінії територій властивою є стійка мотивація до пізнання оточуючого світу та себе.

Емоція здивування, горя, відрази, страху та провини серед опитуваних спостерігається на середньому рівні вираженості.

Наступним етапом дослідницької роботи стало проведення порівняльного аналізу за рядом складових психоемоційного стану дівчат з різних регіонів України. Так, в таблиці 3.2 представлено результати порівняльного аналізу переживання емоцій за шкалою диференційних емоцій К. Ізарда.

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз результатів дослідження особливостей проживання емоцій серед опитуваних сформованих дослідницьких груп ($n_1=30$; $n_2=30$)

Шкали методики	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Інтерес	9,13±2,72	9,13±2,93	446,0	-0,06	0,95
Радість	7,96±2,78	8,36±2,44	420,5	-0,44	0,66
Здивування	7,66±2,48	6,67±2,38	345,0	-1,56	0,11
Горе	7,40±2,79	6,46±2,83	367,0	-1,24	0,21
Гнів	5,96±2,78	5,46±3,23	371,5	-1,18	0,23
Відраза	7,36±3,02	6,20±2,48	356,5	-1,39	0,16
Презирство	5,86±2,17	5,93±2,25	447,0	-0,04	0,96
Страх	8,20±3,35	6,60±2,97	320,0	-1,93	0,053
Сором	5,93±2,31	5,66±2,18	422,5	-0,41	0,68
Провина	6,20±2,61	6,13±2,67	437,5	-0,18	0,85

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3.2, маємо відмітити відсутність статистично достовірних відмінностей в проживанні різного спектру емоцій.

Так, зазначимо, що в цілому спостерігається доволі схоже вираження тих чи інших емоцій серед опитуваних.

Перейдемо до більш детальної характеристики даних, представлених в таблиці.

Так, домінування емоції інтересу серед опитуваних із прифронтових територій свідчить про прагнення адаптації та пошуку нового досвіду, який допомагає справлятися з труднощами. Інтерес може бути способом відволіктися від загроз і підтримувати мотивацію навіть за умов нестабільності. Цей прояв інтересу може говорити про підвищену готовність до навчання та розвитку, пошук можливостей для покращення життя у складних обставинах. До того ж така емоційна реакція також може свідчити про внутрішню стійкість та про здатність знаходити позитивні

моменти в оточенні. Інтерес як домінуюча емоція сприяє підтримці активної позиції, що важливо для психологічного виживання та опірності в умовах підвищеного стресу.

Середні рівні виразності емоцій радості, здивування, горя, огиди, страху та вини у опитаних із прифронтових територій свідчать про збалансованість емоційних реакцій у відповідь стресову ситуацію. Помірні показники свідчать, що респонденти, на нашу думку, адаптувалися до несприятливих умов, уникаючи крайніх емоційних реакцій, що може бути механізмом захисту та самозбереження. Така поміркованість у прояві емоцій також може вказувати на наявність психологічної стійкості та здатності контролювати свої почуття, що важливо для підтримки стабільного емоційного стану за умов постійної загрози. Це передбачає, що опитувані з прифронтових територій виробили певні адаптаційні механізми, які допомагають їм справлятися з негативним впливом довкілля.

Низький рівень емоцій сорому, гніву й презирства серед опитуваних з прифронтових територій свідчить у тому, що за умов постійного стресу і загрози життю дані емоції можуть втрачати свою значимість чи менш інтенсивно проявлятися. Це також може вказувати на розвиток вищої емоційної стійкості у дівчат, які живуть за умов безпосередньої загрози. Знижена вираженість негативних емоцій міжособистісного характеру може сприяти соціальній згуртованості та підтримці всередині спільноти, що є особливо важливим для психологічного виживання в умовах війни.

В свою чергу низький рівень емоцій гніву, сорому та зневаги серед опитаних з віддалених від лінії фронту територій свідчить про меншу залученість до гострих стресових ситуацій і, можливо, про відсутність безпосереднього впливу військових дій на їхнє повсякденне життя. Ці емоції можуть виявлятися слабше в умовах, де не потрібна боротьба за виживання чи подолання критичних загроз, як у прифронтових зонах.

Крім того, низький рівень таких емоцій може вказувати на більш стабільне соціальне оточення та менший рівень міжособистісних конфліктів, що також сприяє емоційній рівновазі. Подібна реакція може бути ознакою загального спокою в

суспільстві, де немає прямого відчуття небезпеки, і дозволяє зосереджуватися на інших аспектах життя, не пов'язаних з негативними переживаннями.

Таким чином, узагальнюючи результати порівняльного аналізу, маємо відмітити незначущу різницю у вираженості різних відтінків емоційних переживань.

Наступним етапом нашої дослідницької роботи стало вивчення особливостей інтенсивності емоцій в порівняльному аспекті. Вивчення даних властивостей емоцій відбувалося за допомогою методики К. Ізарда «Шкала диференційних емоцій». Результати, отримані в ході статистичної обробки даних за допомогою непараметричного аналогу t-критерія Стюдента – U-критерія Манна-Уїтні, представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз інтенсивності емоцій серед опитуваних сформованих груп ($n_1=30$; $n_2=30$)

Шкали методики	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Індекс позитивних емоцій	24,76±5,58	24,16±5,33	420,5	-0,43	0,66
Індекс негативних емоцій	26,60±8,04	24,06±7,84	362,5	-1,29	0,19
Індекс тривожних емоцій	20,33±6,67	18,40±6,52	370,0	-1,18	0,23

Виходячи з даних, представлених в таблиці 3.3, відмітимо, що спостерігається відсутність статистично достовірних відмінностей в індексах позитивних, негативних та тривожних емоцій.

Так, зазначимо, що середній бал серед осіб з прифронтових територій за шкалою «Індекс позитивних емоцій» становить 24,76 балів, а серед осіб з віддалених від лінії фронту територій – середній показник складає 24,16 балів, що відповідає помірній мірі емоційних переживань даного спектру. Це свідчить про помірний рівень загальних переживань радості, інтересу та здивування підлітками.

Можна вважати, що на даний момент у групи дівчат з прифронтових територій в недостатній мірі простежується задоволення своїми діями або спільними діями групи людей.

За шкалою «Індекс гострих негативних емоцій» середній показник у респондентів з прифронтових категорій становить 26,60 балів, а серед дівчат з віддалених від лінії фронту територій – 24,06 балів. Як ми можемо бачити, серед осіб з прифронтових територій спостерігається вираженість переживання емоцій горя, гніву, відрази та презирства, в той час як серед дівчат з неприфронтових територій спостерігається помірна міра емоційних переживань даного спектру.

Індекс тривожно–депресивних емоцій у дівчат з прифронтових територій визначено на помірній мірі вираження (середній показник складає 20,33 балів), в такій же мірі як і серед опитуваних з віддалених від лінії фронту територій (середній показник становить 18,40 балів). Можна вважати, що у респондентів обох сформованих дослідницьких груп емоції страху, сорому та провини виражені в межах норми.

Таким чином, спираючись на встановлені результати, можемо говорити про те, що серед опитуваних сформованих дослідницьких груп простежується відсутність статистично достовірних відмінностей у вираженості різних груп емоцій. Лише за мірою переживання емоцій спектру гострих негативних простежується незначна різниця, що свідчить про схильність опитуваних з прифронтових територій до переживання на високому рівні емоцій горя, гніву, відрази та презирства.

3.2. Вивчення особливостей психологічних станів (самопочуття, активності та настрою) у дівчат, що проживають у прифронтових областях України

Вивчення особливостей функціонального стану особистості в умовах воєнних дій доволі актуальне та обумовлюється тим, що в умовах війни особистість схильна до переживання підвищеного стресу. Для дівчат з прифронтових регіонів стрес може бути пов'язаний з постійною загрозою життю та здоров'ю, а також відсутністю стабільності. Саме тому регулярний моніторинг їх самопочуття, активності та

настрою уможлиблює вчасне виявлення негативних змін в психоемоційному стані з метою профілактики ряду психічних захворювань.

Враховуючи вищевикладене нами було проведене вивчення самопочуття, активності та настрою дівчат з різних регіонів України за допомогою методики САН, результати за якою представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Середні показники вираженості емоцій серед опитуваних сформованих груп
($n_1=30$; $n_2=30$)**

Складові функціонального стану	Дівчата з прифронтових регіонів		Дівчата з віддалених регіонів	
	Сер. значення	Станд. відхил.	Сер. значення	Станд. відхил.
Самопочуття	3,3	1,2	2,6	0,8
Активність	4,3	1,1	4,4	1,1
Настрій	3,6	1,3	2,3	0,9

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3.4, підкреслимо, що за шкалою «Самопочуття» як показника сили, стомлюваності та здоров'я середній бал складає 3,3 бали серед осіб з прифронтових регіонів та 2,6 балів – серед осіб з віддалених від лінії фронту регіонів, що може бути свідченням наступного: останні схильні відчувати в більшій мірі втому, занепад сил чи нездужання, що в цілому може викликати дискомфорт у різних частинах тіла, на відміну від опитуваних з прифронтових регіонів.

Активність як ініціативність чи пасивність, стрімкість чи інертність представлена серед опитуваних на середньому рівні серед опитуваних обох дослідницьких груп.

За шкалою «Настрій» середній бал становить 3,6 балів серед опитуваних дівчат з прифронтових регіонів, що може говорити в цілому про певну нестійкість їх стану.

Серед дівчат з віддалених від лінії фронту територій показник за шкалою складає 2,3 бали, що свідчить про дестабілізацію їх стану.

На наш погляд, отримані результати можна пояснити тим, що опитувані з прифронтових регіонів знайшли для себе дієві техніки саморегуляції стану, заручилися підтримкою й можливо в більшій мірі піклуються про свій психічний стан, на відміну від опитуваних з віддалених від лінії фронту територій, для яких вибухи, небезпека для життя, стрес є лише фоном, а не фігурою, яка тут та зараз впливає безпосередньо на них.

З метою встановлення наявних чи відсутніх статистично достовірних відмінностей в прояві складових функціонального стану опитуваних сформованих дослідницьких груп нами було використано непараметричний аналог t-критерія Стюдента – U-критерій Манна-Уїтні. Результати, отримані в ході реалізації даного критерію, представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Порівняльний аналіз інтенсивності емоцій серед опитуваних сформованих груп ($n_1=30$; $n_2=30$)

Шкали методики	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Самопочуття	3,3±1,2	2,6±0,8	290,5	-2,36	0,018*
Активність	4,3±1,1	4,4±1,1	434,5	-0,22	0,81
Настрій	3,6±1,3	2,3±0,9	431,5	-3,47	0,001*

Аналізуючи результати, представлені в таблиці 3.4, слід зазначити, що статистично достовірні відмінності простежуються за шкалою «Самопочуття» та «Настрій» серед опитуваних сформованих дослідницьких груп.

За шкалою «Самопочуття» середні показники серед опитуваних групи №1 (респонденти з прифронтових територій) знаходяться в межах норми і становлять 3,3 бали. Серед опитуваних дівчат з неприфронтових територій середнє значення

становить 2,6 балів. Такі результати можуть свідчити про те, що опитувані першої групи відносно добре себе почувають як на духовному, так і на фізичному рівні, на відміну від опитуваних групи №2. Відмінності встановлено на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

За шкалою «Активність» середні показники серед опитуваних групи №1 становлять 4,3 бали, а серед досліджуваних групи №2 – 4,4 бали. Тобто, можемо припустити, що опитувані обох дослідницьких груп є досить мотивованими, цілеспрямованими, емоційними та ініціативними, прагнуть рухатися вперед та змінювати оточуючу дійсність у відповідності до власних потреб, поглядів та цілей. Статистично достовірні відмінності відсутні.

За шкалою «Настрій» серед опитуваних дівчат з неприфронтових територій середній показник також знаходиться в межах норми і становить 3,6 балів, а серед опитуваних з віддалених від лінії фронту територій – 2,3 бали. Це свідчить про те, що у дівчат, які проживають на відстані від зони бойових дій, спостерігається зниження настрою. Низький рівень настрою у віддалених регіонах може свідчити про вплив непрямих чинників війни: почуття безпорадності, тривога за близьких, інформаційний стрес. Ці показники можуть свідчити про накопичення психологічної напруги та необхідність психоемоційної підтримки навіть серед молоді, яка знаходиться далеко від безпосередньої загрози бойових дій. Відмінності встановлено на дуже високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,001$).

Таким чином, виявлення та облік відмінностей у рівні настрою серед дівчат у різних регіонах дає можливість говорити про ряд суттєвих відмінностей у їх стані.

3.3. Вивчення особливостей психічних станів у дівчат, що проживають у прифронтових областях України

На рисунку 3.1 представлено результати дослідження особливостей психічних станів опитуваних сформованих дослідницьких груп, отриманих за допомогою методики Г. Айзенка.

Аналізуючи рисунок 3.1, бачимо, що серед дівчат з прифронтових регіонів, домінуючим психічним станом за високим рівнем вираженості є саме агресивність, яка спостерігається у 23,33% опитуваних. Менш вираженими за даним рівнем психічними станами є ригідність (домінує у 16,67% опитуваних сформованої дослідницької групи) та фрустрація (проявляється серед 6,67% опитуваних всієї групи).

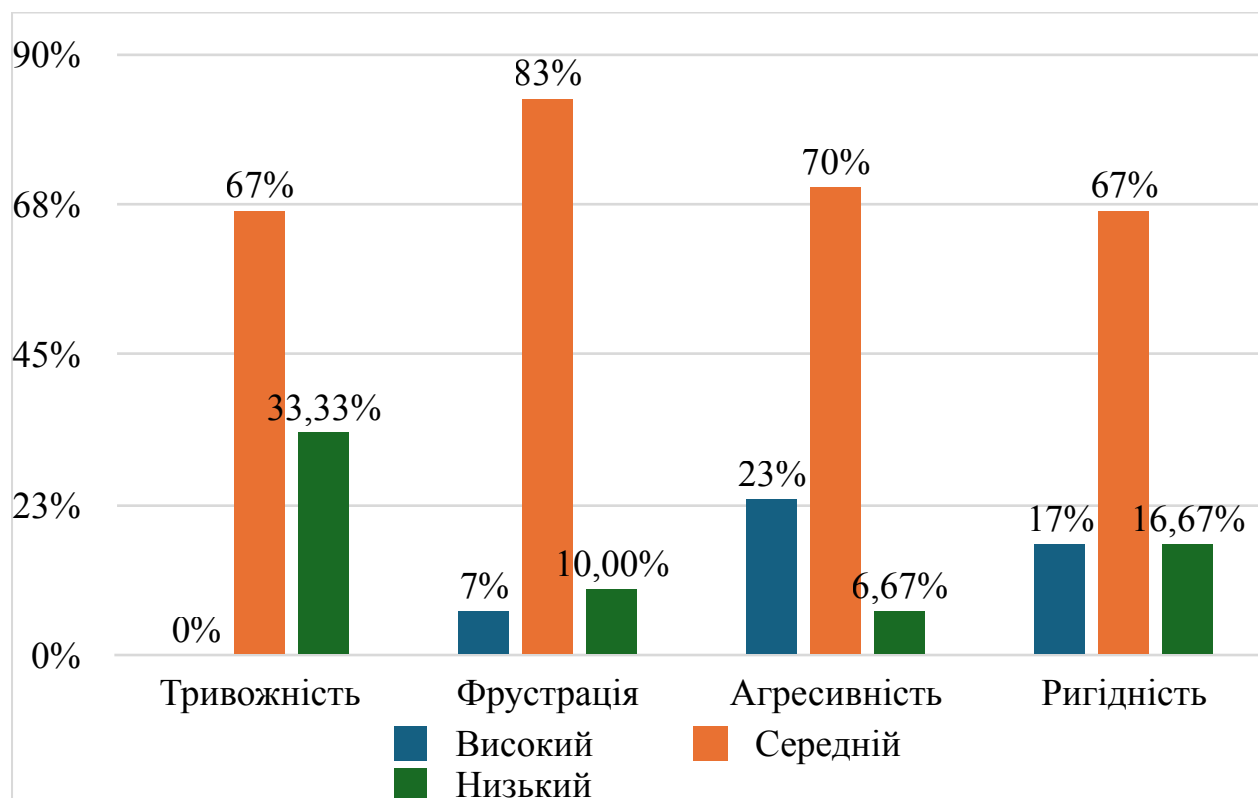

Рис. 3.1 Розподіл показників вираженості психічних станів за рівнями серед дівчат з прифронтових регіонів (n=30)

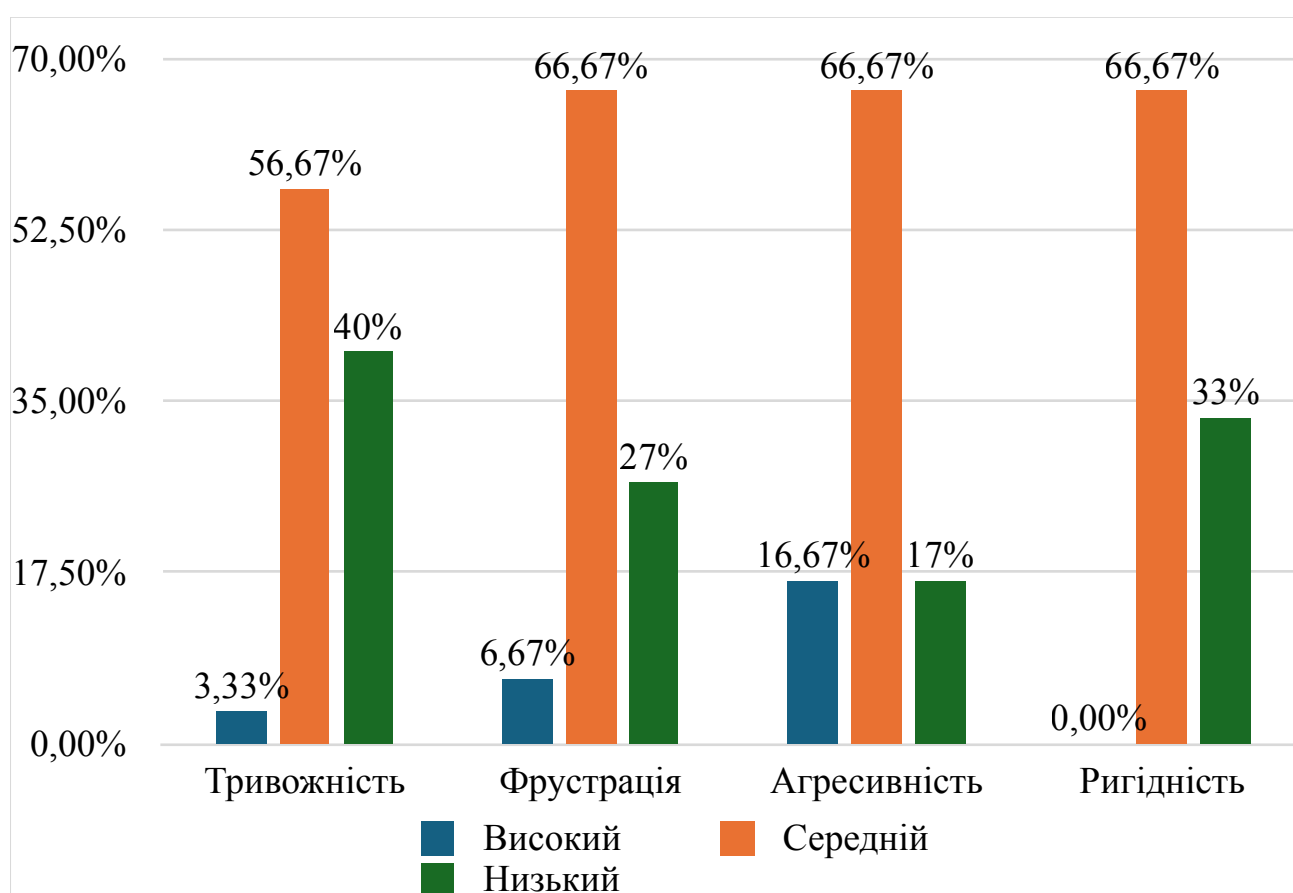
За високим рівнем прояву тривожності не встановлено жодного опитуваного.

Середній рівень тривожності проявляється у 66,67% опитуваних, фрустрації – серед 83,33% досліджуваних, агресивності – у 70% респондентів, а ригідність – у 66,67% групи.

Найменш вираженим рівнем прояву психічних станів є саме низький. Так, низький рівень тривожності властивий 33,33% опитуваних, фрустрації – 10% досліджуваних групи, агресивності – 6,67% осіб, а ригідності – 16,67% опитуваних.

Отримані результати можуть свідчити про те, що опитувані дівчата з прифронтових територій проявляють надмірну агресивність та нестриманість, мають певні труднощі при спілкуванні з оточуючими. Окрім того характеризуються наявністю тривожності помірного рівня, деякою фрустрацією, яка проявляється в боязні невдач, а також ригідністю в плані незмінності поведінки, переконань та поглядів, навіть у випадках, коли вони є неактуальними або неефективними з погляду на реальну обстановку.

Результати, отримані за даною методикою серед опитуваних з віддалених

регіонів України, представлено на рисунку 3.2.

Рис. 3.2. Розподіл показників вираженості психічних станів за рівнями серед серед дівчат з віддалених регіонів (n=30)

Дані, представлені на рисунку 3.2, дають можливість говорити про домінування середнього рівня тривожності (проявляється у 56,67% опитуваних), фрустрації (характерна 66,67% опитуваних), агресивності (66,67% досліджуваних) та

ригідності (66,67% сформованої дослідницької групи). Можемо говорити про те, що тривожність в цілому сприяє мобілізації всіх ресурсів та не значуще впливає на якість життя досліджуваних, спостерігається певна стійкість до невдач та відсутність вираженого страху невдач та складнощів, а також здорова агресивність, яка може слугувати чинником вибудови здорових особистісних кордонів. Говорячи про ригідність, відмітимо, що середній рівень вираженості даного психічного стану може бути свідченням деякої консервативності в поглядах та поведінці, переконаннях, які не завжди піддаються змінам.

Високий рівень тривожності характеризує 3,33% опитуваних, низький же властивий 40% досліджуваних.

Високий рівень фрустрації, яка значно впливає на якість життя та на реагування подій, які мають місце в житті особистості, а також свідчить про низьку самооцінку, уникнення труднощів, страх невдач та фрустрованість взагалі властивий 6,67% опитуваних. Низький рівень фрустрації властивий 26,67% опитуваних і є показником адекватної самооцінки, стійкості до невдач, відсутності страху труднощів.

Низький рівень ригідності характеризує 33,33% опитуваних та може трактуватися як її відсутність та легка здатність до переключення особистості.

Високий рівень агресивності спостерігається у 16,67% опитуваних, низький у такої ж кількості опитуваних.

Таким чином, можемо відмітити, що в цілому домінуючим рівнем психічних станів серед опитуваних сформованих груп є саме середній, менш вираженим серед опитуваних з прифронтових територій є високий та низький, а серед досліджуваних з віддалених від лінії фронту територій – низький та високий.

З метою встановлення особливостей стабільності психічних станів серед опитуваних сформованих груп, нами було підраховано саме середнє значення, яке підраховувалося шляхом застосування дескриптивної статистики. Результати представлено за допомогою таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Середні показники вираженості психічних станів серед опитуваних
сформованих груп ($n_1=30$; $n_2=30$)**

Складові психічного стану	Дівчата з прифронтових регіонів		Дівчата з віддалених регіонів	
	Сер. значення	Станд. відхил.	Сер. значення	Станд. відхил.
Тривожність	8,60	2,77	8,76	3,59
Фрустрація	11,26	2,81	9,80	3,33
Агресивність	12,16	3,06	10,90	3,48
Ригідність	11,30	2,93	9,60	3,40

Аналізуючи отримані дані, підкреслимо, що в цілому за абсолютною більшістю шкал простежується середній рівень вираженості того чи іншого психічного стану.

Перш за все, відмітимо, що за шкалою «Тривожність» середній показник серед дівчат з прифронтових регіонів становить 8,60 балів, а серед дівчат з віддалених регіонів – 8,76 балів. Тобто, відмітимо, що серед опитуваних сформованих груп тривожність спостерігається на допустимому рівні.

За станами фрустрації, агресивності та ригідності середні показники серед дівчат з прифронтових регіонів дещо вищі за показники, виявлені серед дівчат з віддалених регіонів.

Однак, маємо підкреслити, що в цілому стан опитуваних досить стійкий та відповідає середньому рівню вираженості.

Перейдемо до аналізу показників психічних станів серед опитуваних сформованих дослідницьких груп, встановлених в ході якісного аналізу результатів за допомогою методики Г. Айзенка.

Таблиця 3.7

**Порівняльний аналіз результатів дослідження особливостей психічних станів
серед опитуваних сформованих дослідницьких груп ($n_1=30$; $n_2=30$)**

Назва психічного стану	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Тривожність	8,60±2,77	8,76±3,59	431,5	-0,27	0,78
Фрустрація	11,26±2,81	9,80±3,33	332,5	-1,74	0,08
Агресивність	12,16±3,06	10,90±3,48	337,0	-1,67	0,09
Ригідність	11,30±2,93	9,60±3,40	339,0	-1,65	0,09

Як ми можемо бачити з таблиці, відмічається відсутність статистично достовірних відмінностей в прояві психічних станів серед опитуваних.

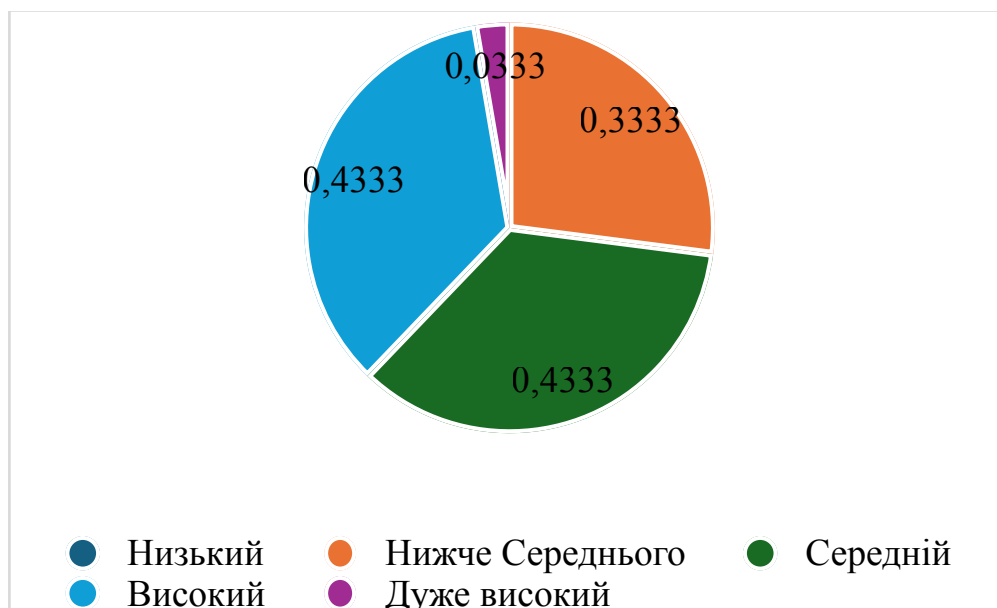
Отримані результати свідчать про в деякій мірі більшу вираженість фрустрації, агресивності та ригідності саме серед опитуваних з прифронтових регіонів, на відміну від опитуваних, які перебувають у відносно безпечних регіонах України. Так, можна припустити, що пережита стресова подія нанесла надзвичайно великий негативний вплив на психіку опитуваних з прифронтових регіонів, яким може потребуватися надання психологічної допомоги в індивідуальному порядку. Також не виключена наявність психологічної травми через неочікуваність події, безпосередню загрозу життю та здоров'ю опитуваних, а також їхнім близьким.

3.4. Визначення рівня тривожності у дівчат, що проживають у прифронтових областях України

Сьогодення характеризується посиленням психологічної напруженості та стресу, а також зростанням серед молоді тривожних та депресивних станів.

Актуальність до питання тривожності останнім часом зростає в силу тенденції до її підвищення, а тому нами було проведено вивчення особливостей тривожності

серед опитуваних з різних територій України за допомогою методики Тейлора, спрямованої на визначення рівня тривожності. Результати, отримані в ході первинної обробки

представлено на рисунку 3.3.

Рис. 3.3 Розподіл опитуваних дівчат з прифронтових регіонів за рівнями вираженості рівня тривожності (%)

Аналізуючи дані, представлені на рисунку 3.3, відмітимо, що дані розподілилися наступним чином. Серед опитуваних найбільш вираженим рівнем тривожності є високий, що характеризує 43,33%, а також середній рівень, що властивий 43,33% сформованої вибірки.

Менш вираженим є рівень нижче середнього рівень, що спостерігається серед 33,33% опитуваних. Найменш характерним рівнем для опитуваних є дуже низький, що простежується лише у 3,33% досліджуваних.

Низького рівня тривожності не спостерігається у жодного респондента.

Надамо більш детальну характеристику осіб з високим рівнем тривожності та низьким, як яскраво вираженими різними полюсами даного феномену.

Опитувані з високим рівнем тривожності в більшій мірі схильні відчувати на собі дію стресорів, проявляти інертність, малоініціативність. Окрім того, високий рівень тривожності може негативно впливати на діяльність та розвиток особистості,

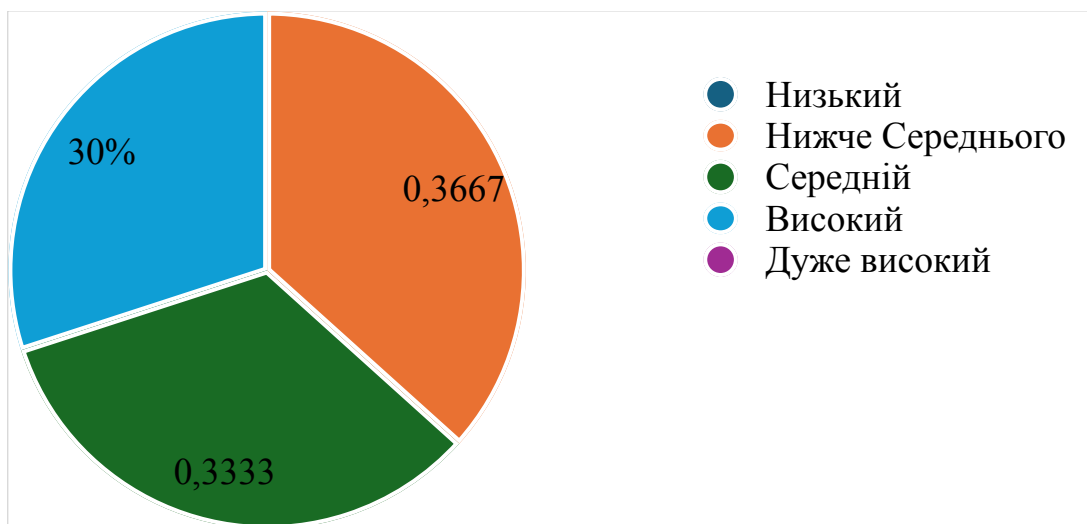
детермінуючи невпевненість в собі, замкненість, соромязливість особистості, а також її схильність до самотності.

Осіб з рівнем нижче середнього в цілому відрізняє відсутність прагнення ізолюватися чи уникати тих ситуацій, де потрібна включеність у взаємодію з оточуючими, прояв себе. Вони адекватно сприймають критику та відкриті до спілкування з іншими, можуть ризикувати задля успіху.

Наступним етапом нашої дослідницької роботи стало вивчення особливостей тривожності серед осіб з віддалених від лінії фронту територій. Результати представлено на рисунку 3.4.

Рис. 3.4. Розподіл опитуваних дівчат з неприфронтових регіонів за рівнями вираженості рівня тривожності (%)

Аналізуючи дані, представлені на рисунку 3.4, відмітимо, що дані розподілилися наступним чином. Серед

опитуваних дівчат з віддалених від лінії фронту територій домінуючим рівнем тривожності є рівень нижче середнього, що характеризує 36,67%, а також середній рівень, що властивий 33,33% сформованої вибірки.

Менш вираженим є високий рівень, що спостерігається серед 30,0% опитуваних.

Низького та дуже високого рівня тривожності не спостерігається у жодного респондента.

Отримані дані дають можливість говорити про досить помірний рівень тривожності у сформованій дослідницькій групі, що може вказувати на відносну адаптованість опитуваних до умов, що склалися. У той же час, високий рівень

тривожності відзначений у 30% респондентів, що також заслуговує на увагу, оскільки ця група може потребувати додаткової психологічної підтримки.

Відсутність випадків низького і дуже високого рівня тривожності дозволяє зробити висновок, що жодна з учасниць дослідження не відчуває крайнього рівня стресу або навпаки повної відсутності тривожності, що може бути пов'язано із загальною емоційною стабільністю в умовах відсутності прямого впливу бойових дій. Цей результат наголошує на важливості регулярного моніторингу психологічного стану молоді у віддалених від лінії фронту регіонах, а також необхідності профілактичних заходів для підтримки їхнього психоемоційного здоров'я.

Таким чином, аналізуючи отримані дані, відмітимо, що опитувані обох сформованих груп різняться за вираженістю провідних рівнів тривожності.

З метою встановлення специфіки відмінностей у переживанні тривоги серед опитуваних обох сформованих груп нами було використано метод статистичної обробки даних. Результати якісного аналізу даних представлено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Порівняльний аналіз результатів дослідження особливостей проживання тривожності серед опитуваних сформованих дослідницьких груп

Шкала	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=40	Група 2 N=40			
Тривога	24,33±7,80	19,73±8,11	310,0	-2,07	0,03*

Виходячи з даних, представлених в таблиці 3.8, маємо відмітити наявність статистично достовірних відмінностей у рівні її вираженості серед дівчат з різних територій України.

Маємо зазначити, що середній показник серед опитуваних групи №1 становить 24,33 бали, а серед досліджуваних групи №2 – 19,73 бали. Отримані бали свідчать про те, що серед опитуваних обох груп показники тривожності відповідають

середньому рівню з тенденцією до високого. Відмінності виявлено на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

Такі результати можуть свідчити про наявність стійкого стресу, що з поточної ситуацією може поступово перерости у підвищену тривожність.

Така тенденція свідчить про потребу в психологічній підтримці та стратегії управління стресом для дівчат з обох груп. Постійна психологічна напруга в умовах нестабільності та невизначеності може надавати тривалий негативний вплив на загальний емоційний стан, і його зниження є важливим завданням профілактичної роботи.

Таким чином, підводячи підсумок вивчення особливостей відмінностей специфіки тривожності, відмітимо наступне: не зважаючи на наявність статистично достовірних відмінностей в прояві тривожності серед опитуваних сформованих груп відмічається домінування саме середнього рівня з тенденцією до високого.

3.5. Визначення специфіки проявів агресії у дівчат, що проживають у прифронтових областях України

Заключним етапом нашого дослідницького проекту стало вивчення особливостей агресії серед опитуваних сформованих дослідницьких груп, що проводилося шляхом застосування методики А. Басса та А. Дарки. Результати, отримані в ході первинної обробки даних представлено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

**Середні показники вираженості агресії серед опитуваних сформованих груп
(n₁=30; n₂=30)**

Назви шкал	Дівчата з прифронтових регіонів		Дівчата з віддалених регіонів	
	Сер. Значення	Станд. Відхил.	Сер. Значення	Станд. Відхил.
Фізична агресія	46,56	15,47	37,40	12,11
Вербальна агресія	49,60	17,99	38,13	16,09
Непряма агресія	53,73	18,61	46,36	15,14
Негативізм	46,00	27,37	37,33	23,91
Дратівливість	50,40	11,95	40,50	16,50
Схильність до підозр	55,00	18,94	57,20	21,69
Образа	52,00	21,04	41,16	17,09
Відчуття провини	44,36	16,46	34,83	15,03

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3.9, відмітимо, що за шкалою «Фізична агресія», що проявляється у використанні фізичної сили щодо іншої людини значно вищі середні показники саме серед опитуваних з прифронтових регіонів.

Вербальна агресія як прояв негативних почуттів як через форму (сварка, крик, верещання), так і через зміст словесних звертань до інших осіб також домінує власне серед дівчат з прифронтових територій.

Щодо непрямой агресії як використовування обхідним шляхом спрямованих проти іншої особи пліток, жартів та прояви ненаправлених, неупорядкованих

вибухів люті (крик, тупотіння ногами тощо), маємо відмітити її більшу вираженість серед дівчат з прифронтових регіонів.

Негативізм та дратівливість також в більшій мірі характерним є саме опитуваним з прифронтових територій.

Підозрілість як схильність до недовіри та обережного ставлення до людей, яка виходить з переконання, що оточуючі хочуть завдати цій людині шкоди та образа як прояв заздрості та ненависті до оточуючих, що обумовлені відчуттям гніву, невдоволеністю кимось конкретно або всім світом за справжні або уявні страждання в більшій мірі властиві також саме опитуваним з прифронтових територій.

Відчуття провини дещо вище серед опитуваних дівчат з прифронтових територій.

Спираючись на вищевикладене, підкреслимо, що в цілому прояв агресії серед осіб з прифронтових територій спостерігається яскравіше, на відміну від опитуваних з більш безпечних регіонів України.

На даному етапі нашої дослідницької роботи нами також було проведено вивчення особливостей агресії серед опитуваних обох дослідницьких груп за допомогою методики Баса-Дарки, результати за якою представлено в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

**Порівняльний аналіз результатів дослідження особливостей проживання
тривожності серед опитуваних сформованих дослідницьких груп**

Назви шкал	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Фізична агресія	46,56±15,47	37,40±12,11	312,5	-2,11	0,03*
Вербальна агресія	49,60±17,99	38,13±16,09	299,0	-2,25	0,02*
Непряма агресія	53,73±18,61	46,36±15,14	338,5	-1,74	0,08
Негативізм	46,00±27,37	37,33±23,91	366,0	-1,27	0,20
Дратівливість	50,40±11,95	40,50±16,50	277,0	-2,61	0,009*
Схильність до підозр	55,00±18,94	57,20±21,69	420,5	-0,44	0,65
Образа	52,00±21,04	41,16±17,09	308,0	-2,14	0,03*
Відчуття провини	44,36±16,46	34,83±15,03	312,5	-2,09	0,03*

Аналізуючи результати, представлені в таблиці 3.10, маємо відмітити, що в цілому спостерігається наявність статистично достовірних відмінностей за переважною більшістю шкал методики.

Так, за шкалою «Фізична агресія» середній показник серед опитуваних групи №1 складає 46,56 балів, а серед опитуваних групи №2 – 37,40 балів. Як ми можемо бачити, вищий середній показник простежується саме серед опитуваних з прифронтових територій. Відмінності простежуються на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

За шкалою «Вербальна агресія» середній показник серед опитуваних групи №1 складає 49,60 балів, а серед опитуваних групи №2 – 38,13 балів. Як ми можемо бачити, вищий середній показник простежується саме серед опитуваних з прифронтових територій. Відмінності простежуються на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

За шкалою «Дратівливість» середній показник серед опитуваних групи №1 складає 50,40 балів, а серед опитуваних групи №2 – 40,50 балів. Як ми можемо бачити, вищий середній показник простежується саме серед опитуваних з прифронтових територій. Відмінності простежуються на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$).

За шкалою «Образа» середній показник серед опитуваних групи №1 складає 52,00 балів, а серед опитуваних групи №2 – 41,16 балів. Як ми можемо бачити, вищий середній показник простежується саме серед опитуваних з прифронтових територій. Відмінності простежуються на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

За шкалою «Відчуття провини» середній показник серед опитуваних групи №1 складає 44,36 балів, а серед опитуваних групи №2 – 34,83 балів. Як ми можемо бачити, вищий середній показник простежується саме серед опитуваних з прифронтових територій. Відмінності простежуються на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$).

Наявність вищих балів за фізичною агресивністю, вербальною агресією, дратівливістю, а також образою і відчуттям провини серед опитуваних з прифронтових територій вказує на можливі психологічні наслідки тривалого стресу, пов'язаного з конфліктною ситуацією.

Це може свідчити про підвищений рівень агресії та емоційного реагування у людей, які постійно піддаються небезпеці або хаосу. Такі опитувані можуть мати труднощі в регуляції своїх емоцій, що може призводити до агресивної поведінки як способу впоратися з накопиченими переживаннями.

З іншого боку, досліджувані, які перебувають у відносно безпечних умовах, можуть мати більше можливостей для здорового емоційного вираження та меншої

схильності до агресії, оскільки їхній стресовий фон є нижчим. Це може свідчити про важливість психосоціальної підтримки для осіб, які живуть у зонах конфлікту, з метою зниження агресивних проявів і покращення загального психоемоційного стану.

Тож, як ми бачимо, спостерігається наявність статистично достовірних відмінностей в психоемоційному стані серед опитуваних з прифронтових та віддалених від лінії фронту територій.

Наступним етапом нашої дослідницької роботи стало вивчення особливостей агресивності та ворожості шляхом застосування методики Баса-Дарки на визначення схильності особи до агресивної поведінки. Результати, отримані в ході статистичної обробки даних представлено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Порівняльний аналіз результатів дослідження особливостей ворожості та агресивності серед опитуваних сформованих дослідницьких груп

Назви шкал	Значення середніх і стандартного відхилення		U	Z	p-value
	Група 1 N=30	Група 2 N=30			
Ворожість	52,70±12,15	48,85±15,61	394,5	-0,82	0,41
Агресивність	50,76±10,30	41,64±10,72	242,0	-3,08	0,002*

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3.11, відмітимо, що середній показник за шкалою «Ворожість» серед опитуваних з прифронтових територій становить 52,70 балів, а серед опитуваних з віддалених територій від лінії фронту – 48,85 балів. Як ми бачимо, статистично достовірні відмінності в прояві даної властивості відсутні.

Однак, ми вважаємо, що відсутність статистично значущих відмінностей у прояві ворожості серед осіб з прифронтових та віддалених регіонів України може свідчити про наступне.

По-перше, на наш погляд, це може вказувати на те, що ворожість є універсальною емоційною реакцією, яка не обмежується лише районами з високим рівнем конфлікту. Особи можуть виходити за межі місцевих обставин і проявляти ворожість через інші соціальні або особистісні чинники, такі як соціальне навчання, культурні норми або особистісні характеристики.

По-друге, це може вказувати на те, що стресові умови не завжди призводять до агресії, або в деяких випадках місцеве населення пристосувалося до важких умов, навчилося справлятися з емоціями в конструктивний спосіб, що запобігає виявам ворожості. Також можливо, що відзначена ситуація говорить про неоднорідність самих регіонів, враховуючи різні соціально-економічні умови, рівні підтримки та інші фактори, які можуть впливати на емоційний стан населення.

За шкалою «Агресивність» спостерігається наявність статистично достовірних відмінностей на високому рівні значущості ($p \leq 0,01$). Так, середній показник серед опитуваних групи №1 становить 50,76 балів, а серед досліджуваних групи №2 – 41,64 бали.

Так, вищі середні показники саме серед дівчат з прифронтових регіонів може свідчити про вплив різних життєвих умов на емоційний стан і поведінку людей. На нашу думку, це може означати, що переживання стресу, травми або нестабільності в прифронтових регіонах веде до підвищення рівня агресивності, у той час як особи, які живуть у відносно безпечних умовах, можуть демонструвати нижчий рівень агресивних проявів.

Такі результати можуть вказувати на потребу у спеціальних програмах психологічної підтримки та соціальної адаптації для людей, які живуть у зонах конфлікту, щоб допомогти їм краще справлятися з емоційними труднощами та зменшити агресивність у їхньому середовищі.

Таким чином, відмітимо важливість проведення подальших досліджень для розуміння механізмів, які впливають на поведінку людей в таких умовах, і розробки заходи для їх підтримки.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного емпіричного вивчення психоемоційного стану дівчат з прифронтових регіонів та з віддалених регіонів України нами було встановлено наступне:

1. В ході застосування методики К. Ізарда «Шкала диференційних емоцій» відмінностей на статистично достовірному рівні значущості не встановлено в прояві емоцій. Тобто, опитувані обох сформованих груп в більш менш рівній мірі схильні проживати як емоції позитивного, негативного, так і тривожного спектру;

2. За допомогою методики САН було з'ясовано, що в цілому самопочуття та настрої дівчат з віддалених від фронту регіонів характеризується низьким рівнем, активність же серед дівчат з прифронтових та віддалених регіонів простежується на достатньому рівні;

3. В ході вивчення психічних станів шляхом реалізації методики Г. Айзенка нами було встановлено, що опитувані обох дослідницьких груп характеризуються середнім рівнем тривожності, що є нормальним за умовою методики, середнім рівнем фрустрації, агресивності та ригідності;

4. В результаті застосування методики Дж. Тейлор на встановлення особливостей тривожності особистості встановлено, що рівень тривожності значно вищий саме серед осіб з прифронтових ділянок, що пояснюється впливом значної кількості інтенсивних стресорів на постійній основі;

5. Застосування методики Басса-Дарки на встановлення особливостей агресії особистості дає можливість говорити про те, що рівень фізичної агресії, дратівливості, образи та вербальної агресії з відчуттям провини значно більше виражений саме серед осіб з прифронтових територій, на відміну від дівчат з віддалених регіонів України;

Таким чином, мета дослідницької роботи досягнута, завдання реалізовані в повній мірі, а гіпотеза частково знайшла своє підтвердження.

Висновки

Згідно з отриманими результатами дослідження нами були зроблені такі висновки:

1. Відповідно до завдання визначити особливості емоційної сфери та особливостей її прояву у дівчат, нами було проведено теоретичний аналіз наукової літератури на цю тему, а також аналіз емпіричного дослідження. Було проаналізовано загальні аспекти емоційної сфери і виявлено, що емоційна сфера включає реакції, стани, регуляцію та вираження емоцій, що суттєво впливають на поведінку, соціальну адаптацію, прийняття рішень і психічне здоров'я. Також ми звернули уваги на соціокультурні фактори та культурні норми, які також мають вплив на сприйняття й вираження емоцій у різних контекстах.

Дослідженням емоційної сфери займалися такі українські науковці, як Олег Чабан, Любов Найдьонова, Тетяна Пушкарьова, Юрій Мешко та Оксана Гриценко. Серед іноземних дослідників Г. Вагнер, П. Глік, У., Р. П. Хоренчик, Х. Контесс, С. Пауелл.

2. Серед обох груп опитуваних дівчат не було виявлено відмінностей на статистично достовірному рівні значущості у прояві базових емоцій. Це свідчить про те, що опитувані як з прифронтових, так і з безпекових регіонів в рівній мірі схильні проживати різні емоції. Особливостей вираження позитивних, негативних чи тривожних переживань встановлено не було. Таким чином, ми прийшли до висновку, що незалежно від місця перебування опитуваних вони однаково схильні переживати емоції різних типів.

3. Визначено, що рівень активності серед дівчат обох груп (як з прифронтових, так і з віддалених регіонів) знаходиться на достатньому рівні. Це свідчить про збереження базових ресурсів, незалежно від умов проживання. Такий результат зумовлений як індивідуальними особливостями дівчат, так і специфікою соціально-психологічного середовища, яке сприяє підтриманню активності. Відсутність значущих відмінностей у цьому показнику між обома групами респондентів підкреслює загальні тенденції у функціонуванні активності у молодих людей, навіть за різних умов проживання.

4. Виявлено, , що обидві групи опитуваних характеризуються середнім рівнем фрустрації, агресивності та ригідності. Середній рівень цих показників вказує на те, що учасники дослідження здебільшого зберігають психологічну стійкість у складних умовах і здатні адаптуватися до стресових ситуацій без виражених патологічних проявів. Ці результати дозволяють припустити, що загальні психологічні стани респондентів перебувають у межах норми, незалежно від регіону їхнього проживання.

5. Визначено, що рівень тривожності є значно вищим серед респондентів, які проживають у прифронтових регіонах. Ця різниця пояснюється впливом постійних і значних стресових факторів, характерних для життя у прифронтових зонах. Зокрема, до таких стресорів можна віднести відчуття небезпеки, невизначеність, загрозу життю, обмежений доступ до ресурсів та емоційне напруження, яке виникає через тривалий вплив цих обставин. Підвищена тривожність у цій групі респондентів свідчить про складнощі з адаптацією до хронічного стресу.

6. Виявлено, що рівень фізичної агресії, дратівливості, образи та вербальної агресії з супутнім відчуттям провини є значно вищим серед дівчат, які проживають у прифронтових регіонах на відміну від респондентів із віддалених регіонів України. Ці показники вказують на більшу схильність до агресивних проявів серед дівчат, що проживають у прифронтових регіонах. Такі результати можна пояснити впливом хронічного стресу, небезпечних умов життя, емоційного напруження та відсутності стабільності, які характерні для життя в умовах постійної загрози. Підвищена агресивність у цих респондентів розглядається як спосіб реагування на напружені життєві обставини, а також як емоційна відповідь на неможливість повноцінного контролю над ситуацією.

Хочемо зазначити, що отримані результати наголошують на необхідності розробки заходів психологічної підтримки, спрямованих на зниження тривожності та підвищення стресостійкості серед населення. Такі заходи також мають включати в себе роботу з агресією.

Список використаних джерел

1. Scaling-up mental health and psychosocial services in war-affected regions: best practices from Ukraine. World Health Organization (WHO). URL: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/scaling-up-mental-health-and-psychosocial-services-in-war-affected-regions--best-practices-from-ukraine> (дата звернення: 17.05.2024).
2. Штепа О. Особливості психологічної ресурсності осіб зрілого віку. *Вісник Львівського університету*. 2012. № 15. С. 311–315.
3. Лотоцька Л., Лотоцька-Дудик У., Брейдак Ю. Психічне здоров'я молоді в умовах військових конфліктів. 2022. Т. 1, № 3. С. 54–61. URL: <https://doi.org/10.15804/ve.2022.03.05> (дата звернення: 17.05.2024).
4. Тюріна В., Солохіна Л. Плив військових конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. *Особистість, суспільство, війна*. Харків, 2022.
5. Massad, S.G., Shaheen, M., Karam. Substance use among Palestinian youth. 2016. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3472-4> (дата звернення: 19.05.2024)
6. Шевченко Ю. Поняття «емоційна сфера» в психологічній літературі. 2023. Т. 1, № 18. С. 199–208. URL: <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i18.186> (дата звернення: 24.05.2024).
7. Вишневський С. Механізми виникнення емоцій, їх види, прояви та стани. *Матеріали I Всеукраїнського круглого столу*. С. 19–24. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2848/1/1.pdf> (дата звернення: 24.05.2024).
8. Ekman P. Facial Expressions. Oxford University Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190613501.003.0003> (дата звернення: 05.06.2024).
9. Gross J., Thompson R. Emotion regulation: conceptual foundations. 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/303248970_Emotion_Regulation_Conceptual_Foundations (дата звернення: 25.05.2024).

10. Мац І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3511/1/03miiesv.pdf> (дата звернення: 25.05.2024).
11. Чудаєва Н., Шулдик Г. Емоційний світ людини : навч.-метод. посіб. Умань, 2017. С. 5–8.
12. Williams S., Bendelow G. Introduction: emotions in social life. Лондон, 2005. С. 12–14.
13. Maziar O. V. Diagnostics of the personal sphere: the emotional sphere. *Theory and practice of modern psychology*. 2019. Т. 4, № 1. С. 36–41. URL: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-1.7> (дата звернення: 06.06.2024).
14. Лисенко Л. Психологія періоду ранньої дорослості. *Вікова психологія : навч. посіб.* Харків, 2020. С. 73–77.
15. Чебикін О., Павлова І. Становлення емоційної зрілості в підлітковому та юнацькому віці. *Наука і освіта*. 2005. № 5-6.
16. Кічук А. Емоційна детермінація психологічного здоров'я студентської молоді: деякі аспекти проблеми. *Psychological Prospects Journal*. 2019. № 33. С. 139–151. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-33-139-151> (дата звернення: 06.06.2024).
17. Москаленко О. До проблеми дослідження психологічної зрілості особистості. Науковий огляд. 2021. № 4(76). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2305/2305> (дата звернення: 07.06.2024).
18. Данільченко Т. Особливості суб'єктивного соціального благополуччя у студентської молоді. Сучасна молодь у соціально-психологічному вимірі: *Здобутки чернігівських психологів : монографія*. Чернігів, 2017. С. 287–289.
19. Аврамчук О. Соціальне уникнення як патогенетичний механізм вразливості до тривожних розладів в умовах надзвичайних ситуацій. URL: <https://www.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/377> (дата звернення: 07.06.2024).
20. Євсюков О., Куфлієвський А., Лебедєв Д. Основні поняття, що використовуються в межах екстремальної психології, їх семантичний та

- феноменологічний аналіз. *Екстремальна психологія : підручник*. Київ, 2007. С. 29–30.
21. Довгань Н. Надзвичайні ситуації і психологічне благополуччя: індикатори стану. *Проблеми політичної психології*. 2022. Т. 26. URL: <https://doi.org/10.33120/porp-vol26-year2022-116> (дата звернення: 29.05.2024).
 22. Герасименко Л. Посттравматичний стресовий розлад. *Нейроньюс*. 2021. С. 27–32. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/df320066-027b-4e37-a911-a6ac6c16850a/content>.
 23. Корольчук О. Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17, верес. С. 104–111.
 24. Шкробот С. І. Психічні розлади, асоційовані з когнітивними порушеннями у пацієнтів, які пережили надзвичайні ситуації. *Архів психіатрії*. 2014. Т. 20, № 4. С. 50-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsuh_2014_20_4_15. (дата звернення: 29.05.2024)
 25. Лукомська С. Розлади, зумовлені стресом і травмою: інтегративний підхід. *Актуальні проблеми психології*. 2018. № 1.14. С. 187–198. URL: http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v14/i1/app_v14_i1.pdf#page=187. (дата звернення: 29.05.2024).
 26. Перетятко Л., Тесленко М. Психосоматичні розлади: сучасний стан проблеми. *Психологія і особистість*. 2017. № 2 (12). С. 137–145. URL: <http://dSPACE.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7986/1/Peretiatko.pdf> (дата звернення: 05.06.2024).
 27. Міхова А. Емоції і прояви емоцій: історичний екскурс (стресові та стресоподібні стани. 2010. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/3_2010/23.pdf (дата звернення: 06.06.2024).

28. Герасименко Л.О., Скрипніков А.М., Ісаков Р.І. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад : навч. посіб. Київ : ВСВ «Медицина», 2023. С. 120.
29. Онищенко Н. Основні етапи переживання психічної травми. 2015. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3596/1/Онищенко_Н.В._.PDF (дата звернення: 06.06.2024).
30. Москаленко О. В. Психотравмувальна ситуація: види, ознаки, особливості переживання. *Слобожанський науковий вісник. серія: психологія*. 2024. № 1. С. 111–115. URL: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.1.20> (дата звернення: 06.06.2024).
31. Van der Kolk, B. A. The trauma spectrum: The interaction of biological and social events in the genesis of the trauma response. *Journal of Traumatic Stress*, 1(3), 1988. С. 273-290.
32. Наугольник, Л. Б. (2014). Психологічні особливості індивідуальних відмінностей в реагуванні на стрес. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/10/2014_Naugolnyk_L._B..pdf (дата звернення: 10.06.2023).
33. Туренко О. Страх: класифікація та корінна природа феномену. С. 153–160. URL: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/1_2005/articles/stat39.html (дата звернення: 10.06.2024).
34. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Клуб сімейн. дозвілля, 2016.
35. Ivanova T. Anxiety as a psychological phenomenon. *Lviv University Herald. Series: psychological sciences*. 2020. No. 6. P. 72–78. URL: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-11> (date of access: 10.06.2024).
36. Качанова Ю. Агресивність та агресія як соціологічні категорії. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2010. Т. 146, № 133. С. 50–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2010_146_133_12 (дата звернення: 12.06.2024).

37. Пфайфер С. Різні форми депресії. Ендогенна чи реактивна?. *Депресія : хвороба сучасності*. Львів, 2017. С. 22–24.
38. Москвін І. О., Поліщук Л. М., Устянська О. В. Особливості функціонування психоемоційних процесів людини під час надзвичайних ситуацій у воєнний час. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. № 4. С. 29–34. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.6> (дата звернення: 12.06.2024).
39. Мареніч Г., Платонова Д., Самойлова О. Посттравматичний стресовий розлад в українців в умовах повномасштабного вторгнення. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. *Collection of scientific papers «ЛЮГОΣ* (дата звернення: 12.06.2024).
40. Онищенко Н. Психологічні особливості переживання початку війни цивільним населенням м. Харкова. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2022. № 1(3). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16404/1/ОНИЩЕНКО%20ПЕКП.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).
41. Нікітіна О., Резван О., Приходько А. Діагностика психологічного стану здобувачів вищої освіти, які стали свідком воєнних дій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 87–101. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-87-101> (дата звернення: 12.06.2024).

Анотація

Ця кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічних особливостей емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України. Об'єктом вивчення є емоційна сфера. Предметом є психологічні особливості емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України. Метою є вивчення психологічних особливостей емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України.

У першому розділі було проведено теоретичне дослідження психологічних особливостей емоційної сфери у дівчат, що проживають у прифронтових областях України. У другому розділі міститься опис вибірки та методів дослідження. У третьому розділі описано та проаналізовано дані отримані за допомогою емпіричного дослідження. У результаті дослідження було виявлено, що дівчата з прифронтових областей мають вищі показники настрою, активності, але також вони мають вищий рівень тривожності та агресії.

Annotation

This qualification work is devoted to the study of the psychological features of the emotional sphere of the girls living in the front-line regions of Ukraine. The object of the work is the emotional sphere. The subject is the psychological features of the emotional sphere of the girls living in the frontline regions of Ukraine. The goal is to study the psychological features of the emotional sphere of the girls living in the frontline regions of Ukraine.

In the first chapter, a theoretical study of the psychological features of the emotional sphere of the girls living in the front-line regions of Ukraine was conducted. The second chapter contains a description of the sample and research methods. The third chapter describes and analyzes the data obtained through empirical research. As a result of the study, it was found that girls from the frontline regions have higher indicators of mood and activity, but they also have a higher level of anxiety and aggression.